

Työntekijöiden käsityksiä lasten osallisuuden toteutumisesta päiväkodissa

Sosiaali-alan koulutusohjelma,
sosionomi
Opinnäytetyö
5.4.2011

Laura Kallioniemi
Janina Levanto

Koulutusohjelma	Suuntautumisvaihtoehto	
Sosiaalialan koulutusohjelma	Sosionomi (amk)	
Tekijä/Tekijät		
Laura Kallioniemi ja Janina Levanto		
Työn nimi		
Työntekijöiden käsityksiä lasten osallisuuden toteutumisesta päiväkodissa		
Työn laji	Aika	Sivumäärä
Opinnäytetyö	Kevät 2011	52 + 2 liitettä
TIIVISTELMÄ		
<p>Opinnäytetyömme tarkoitus on selvittää työntekijöiden näkemyksiä lasten osallisuuden toteutumisesta eräässä helsinkiläisessä päiväkodissa. Selvitämme heidän näkemyksiään lasten osallisuuden määritelmästä ja sen merkityksestä, lasten osallisuudesta eri tilanteissa ja toiminnoissa sekä aikuisten roolista lasten osallisuuden mahdollistajina ja tukijoina. Esitämme myös lasten osallisuutta rajoittavia ja estäviä tekijöitä. Lasten osallisuutta painotetaan useiden päiväkotien varhaiskasvatussuunnitelmissa ja sitä pyritään jatkuvasti kehittämään. Olemme tehneet opinnäytetyömme yhteistyössä pääkaupunkiseudun varhaiskasvatuksen kehittämiskeskuksen, VKK-Metron, kanssa. Opinnäytetyö on osa VKK-Metron "Tukevasti alkuun" -hanketta, jonka yksi tavoite on vahvistaa lasten ja heidän vanhempiensa osallisuutta varhaiskasvatuksessa. Päiväkoti, jossa olemme opinnäytetyömme tehneet, on mukana hankkeessa ja yksi VKK-Metron tutkimuspäiväkodeista.</p> <p>Opinnäytetyössämme selvitämme työntekijöiden käsityksiä lasten osallisuuden toteutumisesta päiväkodissa. Opinnäytetyö on kvalitatiivinen. Olemme keränneet aineiston neljällä puolistrukturoidulla teemahaastattelulla, joihin osallistui yhteensä neljä varhaiskasvattajaa. Aineisto on analysoitu teemoittelemalla aineisto neljään teemaan. Kvalitatiiviset teemahaastattelut ovat mahdollistaneet tutkittavien näkökulmien ja äänien pääsemisen esille.</p> <p>Työntekijät pitävät osallisuutta tärkeänä lapsen itsetunnon kehityksen takia, ja he pitävät arvossa lasten mahdollisuuksia ilmaista tarpeensa ja mielipiteensä. Lapset voivat vaikuttaa toiminnan sisällä. Lasten mahdollisuuksiksi vaikuttaa toimintaan kuvataan lähinnä äänestäminen ja valitseminen eri vaihtoehdoista. Eniten mahdollisuuksia vaikuttaa omaan toimintaansa lapsilla koetaan olevan omaehtoisessa leikissä, jota aikuiset pyrkivät tukemaan. Aikuiset suunnittelevat joustavasti toimintaa havaintojen perusteella ja lapset voivat olla osallisia toiminnan konkreettisemmässä suunnittelussa. Toiminnan arvioinnissa työntekijät eivät koe lasten juurikaan olevan osallisia. Lasten keinoiksi olla osallisia työntekijät ilmaisevat lasten mahdollisuudet valita toimintojen välillä ja äänestää eri toimintavaihtoehtoista.</p> <p>Aikuisten keinoja mahdollistaa lasten osallisuus ovat läsnäolo, havainnointit sekä lasten haastattelut. Vastauksissa korostuu sanallinen viestintä, vaikka havainnointiakin tehdään. Työntekijät käyttävät luovia menetelmiä lasten ilmaisun tukemiseen. Tuloksista ilmenee, että lasten osallisuutta voi rajoittaa lasten ikä, sanallinen ilmaisukyky, kiire ja muut rajalliset resurssit, ryhmärakenteet sekä aikuisen oma toiminta.</p>		
Avainsanat		
varhaiskasvatus, osallisuus, päiväkot		

Degree Programme in		Degree	
Social services		Bachelor of Social services	
Author/Authors			
Laura Kallioniemi and Janina Levanto			
Title			
Children's Participation in Day Care from Employees' Point of View			
Type of Work	Date	Pages	
Bachelor´s thesis	Spring 2011	52 + 2 appendices	
<p>ABSTRACT</p> <p>The objective of this study was to investigate how much and in what ways the children participated in the planning, activity and evaluation in their day care centre. We conducted this study in co-operation with VKK-Metro, the early childhood education centre in the Helsinki metropolitan area. The study was a part of VKK-Metro's project "Tukevasti alkuun" ("A steady start") in 2009-2011. One of the goals of this project was to increase the children's and their parents' participation in early childhood education. We conducted this study in a day care centre in Helsinki participating in this project. In this study we investigated the employees' views of how the employees defined children's participation and the significance of it. In addition, we investigated children's participation in various situations and activities, the adult's role in enabling and supporting children's participation. We also presented factors limiting or preventing the participation.</p> <p>We conducted this study using qualitative methods. A themed interview was used as a study method. We collected the data to this study using four semi structured individual interviews, where the interviewees were able to express their own subjective viewpoints on the issue. Finally, we analyzed the data thematically.</p> <p>The results of this study showed that the employees found the children's participation very important in building healthy self esteem. They found it important that the children had opportunities to express their needs and viewpoints. The situation, where the children could participate most, was spontaneous play time. The adults planned the activities on the basis of their observations of the children. Children were able to participate in more concrete planning. The adults conducted the evaluation in the day care centre. Choosing between activities and voting were the central ways for the children to participate.</p> <p>The adult is able to enable the participation of the children by being present for the children, observing and interviewing them. Verbal communication is highlighted in the results even though the employees also observe the children. The adults offer the children different creative ways to express themselves. The results of this study show that the age of the child, their ability to speak, limited time and other resources, the group and the actions of the adult can limit or even prevent the children from participation.</p>			
Keywords			
early childhood education, children's participation, day care			

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	VARHAISKASVATUSTOIMINNAN SUUNNITTELU JA ARVIOINTI	2
2.1	Toiminnan suunnittelu	3
2.2	Toiminnan arviointi	7
3	OSALLISUUS	9
3.1	Lasten osallisuus	9
3.2	Osallisuuden portaat	11
4	AIKAISEMPIA TUTKIMUKSIA LASTEN OSALLISUUDESTA	15
4.1	Lasten osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa	15
4.2	Näkemyksiä lasten osallisuudesta	17
4.3	Lasten osallisuus päiväkodin toiminnassa Suomessa ja Saksassa	18
5	PÄIVÄKOTI HERTTUA	20
5.1	Osallisuus päiväkotiherttuassa	21
5.2	Osallisuuskysely päiväkotiherttuassa	21
6	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	23
6.1	Tutkimustehtävä	23
6.2	Työntekijöiden temahaastattelu	23
6.3	Aineiston teemoittelu	26
6.4	Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus	27
7	TULOKSET	27
7.1	Lapsen osallisuuden määrittely ja merkitys	28
7.2	Lapsen mahdollisuudet osallisuuteen toiminnassa	29
7.3	Aikuisten keinoja tukea lasten osallisuutta	34
7.4	Osallisuutta estävät ja rajoittavat tekijät	37
8	JOHTOPÄÄTÖKSET	40
9	POHDINTA	45
	LÄHTEET	51
	LIITTEET	
	Haastateltavan suostumusasiakirja	
	Haastattelurunko	

1 JOHDANTO

Lasten kuulemista painotetaan Yhdistyneiden Kansakuntien lapsen oikeuksien julistuksessa, jossa lapsilla todetaan olevan oikeus ilmaista omat mielipiteensä häntä koskevissa asioissa ja ne on otettava huomioon lasten iän ja kehitystason mukaan. (Unicef 2009.) Useimmat suomalaiset lapset viettävät valtaosan päiväistään päiväkodeissa. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on lasten hyvinvoinnin tukeminen, lasten arvostaminen ja kuuleminen. Ennen kaikkea tämä tarkoittaa lasten hyväksymistä omina itsenään ja heidän itsetuntonsa vahvistamista.

Varhaiskasvatuksen perinteinen suunnittelumalli on jättänyt vain niukasti tilaa lasten omille kysymyksille. Perinteisessä mallissa toiminta on rakentunut aikuisen etukäteen suunnittelemien aiheiden ja sisältöjen varaan. (Hujala – Purola – Parrila – Nivala 2007: 84.) Opinnäytetyömme tavoite on selvittää henkilökunnan näkemyksiä siitä, miten lapset päiväkotia Herttuassa ovat osallisia päiväkodin toiminnan suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa. Selvitämme työntekijöiden näkemyksiä lasten osallisuuden määritelmästä ja sen merkityksestä, lasten osallisuudesta eri tilanteissa ja toiminnoissa sekä aikuisen roolista lasten osallisuuden mahdollistajina ja tukijoina. Lisäksi esittelemme lasten osallisuutta rajoittavia ja estäviä tekijöitä.

Tavoitteemme opinnäytetyössämme on ollut saada tietoa työntekijöiden subjektiivisista kokemuksista, joita ei voi tilastollisin menetelmin mitata. Tarkastelemme lasten osallisuutta varhaiskasvattajien näkökulmasta, sillä nämä ovat vastuussa päiväkodin toiminnasta. Toivomme, että opinnäytetyömme herättää keskustelua päiväkodin henkilökunnan keskuudessa, ja että he tämän opinnäytetyön kautta saavat työvälineen reflektoida omaa työtään ja osuuttaan lasten osallisuuden mahdollistajina.

Olemme tehneet opinnäytetyötämme yhteistyössä pääkaupunkiseudun varhaiskasvatuksen kehittämissyöksikkö VKK-Metron kanssa. VKK-Metro toimii yhteistyössä pääkaupunkiseudun kuntien, sosiaalialan osaamiskeskus SOCCAn sekä Helsingin yliopiston kanssa. Näiden lisäksi yhteistyössä ovat mukana eri oppilaitokset, jotka antavat opetusta varhaiskasvatuksessa, ne sosiaalialan osaamiskeskukset, joilla on meneillään vastaavanlaisia hankkeita sekä varhaiskasvatuksen asiantuntijoita. (VKK-Metro 2011.)

Olemme keränneet aineiston kvalitatiiviseen opinnäytetyöhömmе puolistrukturoitujen yksilöhaastatteluja käyttäen. Valitsimme yksilöhaastattelut, sillä ne mahdollistavat mielestämme ryhmähaastattelua paremmin luottamuksellisen ilmapiirin syntymistä ja sitä, että haastateltava saa sanottua kaiken mielestään oleellisen. Olemme haastatelleet neljää kasvatushenkilöä; kahta lastentarhanopettajaa ja kahta lastenhoitajaa. Haastattelut olemme toteuttaneet päiväkotі Herttuassa, joka on yksi VKK-Metron tutkimuspäiväkodeista. VKK-Metron yksi tavoite osana tukevasti alkuun -hanketta vuosille 2009–2011 on vahvistaa lasten ja heidän vanhempiensa osallisuutta varhaiskasvatuksessa. (VKK-Metro 2011.)

Olemme perehtyneet varhaiskasvatustoiminnan suunnittelua ja arviointia koskevaan kirjallisuuteen. Selvitämme, miten aihetta käsitellään alan ajankohtaisessa kirjallisuudessa. Keskitymme tarkastelemaan varhaiskasvatukseen liittyviä asioita lasten osallisuuden näkökulmasta. Osallisuutta tarkastelemme Shierin (2001) porrasmallin avulla, jossa lasten osallisuutta peilataan suhteessa aikuisten käyttämään valtaan. Mitä korkeammalla portailla ollaan, sitä enemmän yksilöllä on valtaa vaikuttaa asioihinsa. Lisäksi esittelemme muutamia lasten osallisuutta käsitteleviä tutkimuksia. Osallisuutta voidaan hahmottaa sitä kautta, miten lapset ovat määrittämässä, toteuttamassa ja arvioimassa heidän edukseen tehtävää työtä. Tämän kirjallisuuden perusteella olemme haastatelleet varhaiskasvatushenkilöstä päiväkotі Herttuassa lasten osallisuuden toteutumisesta.

2 VARHAISKASVATUSTOIMINNAN SUUNNITTELU JA ARVIOINTI

Valtakunnallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa kuvataan varhaiskasvatuksen suunnittelua ja sen merkitystä seuraavasti: Kasvattajien työssä on tärkeää tiedostaa oma kasvattajuus ja sen taustalla olevat arvot ja eettiset periaatteet. Kasvattajilta vaaditaan sitoutuneisuutta, herkkyyttä ja kykyä reagoida lasten tunteisiin ja tarpeisiin. Kasvattajat mahdollistavat lasten ja aikuisten yhteistyössä hyvän ilmapiirin, jossa lapset voivat kokea yhteenkuuluvuutta ja osallisuutta. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005: 16–17.)

Tietoinen sekä tavoitteellinen kasvatus ja opetus merkitsevät kasvatusyhteisölle valintojen tekemistä. Kasvattajien tehtävänä on rakentaa varhaiskasvatusympäristöä ja suunnitella toimintaa niin, että niissä näkyy lasten ominainen tapa toimia sekä sisällölliset orientaatiot. Näkemykset hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuudesta ohjaavat kasvattajien toimintaa, ja siksi kasvattajien tulee tiedostaa lasten kasvun ja oppimisen mahdollisuudet. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005: 16–17.) Ammatillisen kasvumme kannalta koemme, että on tärkeää selvittää miten lasten osallisuus näkyy varhaiskasvatustoiminnassa, joka sisältää sekä suunnittelun että arvioinnin.

2.1 Toiminnan suunnittelu

Suunnittelu on päiväkodin pedagogisen toiminnan keskiössä. Suunnitteluun kuuluu yhtäläisesti se, mitä suunnitellaan sekä se, miten suunnitteluprosessi rakentuu. Arvopohjana suunnittelulle on lasten erilaisuuden hyväksyminen ja toiminnan suunnittelu sen mukaisesti. (Hujala ym.2007: 63.) Varhaiskasvatuksen toiminnan suunnittelun taustalla tulee olla ajatus siitä, että kaikilla lapsilla on oikeus yksilölliseen kasvuun ja kehitykseen. Jokaisella kasvattajalla on velvollisuus toimia tällä tavalla lasten edun mukaisesti. Tämä edellyttää lapsikohtaisten kasvatus- ja opetussuunnitelmien laadintaa.

Kasvatusprosessin tavoitteet, sisältö ja menetelmät tulee olla lasten kiinnostuksen kohteista lähtöisin. Kasvattajien toiminnan pääpaino on toisin sanoen lasten havainnoinnissa, tutustumisessa lasten elämään kokonaisuutena sekä lasten kuuntelemisessa. Lasten elämisen ympäristön ja yksilöllisen ominaislaadun ymmärtäminen mahdollistuu ainoastaan yhteistyössä vanhempien ja muiden lasten elämässä olevien ihmisten kanssa. (Hujala ym. 2007: 56, 65; Kalliala 2009: 65.) Pedagogisesta teoriasta on apua suunniteltaessa eri-ikäisille sopivia sisältöjä ja menetelmiä ja niiden soveltamisessa eri ryhmätilanteissa. Kasvattajien omat pedagogiset näkemykset sekä lasten ja vanhempien toivomukset ohjaavat suunnittelua (Helenius – Korhonen 2008: 184.)

Havainnoimalla lasten sitoutuneisuutta kasvattajat voivat saavuttaa varhaiskasvatukselle ja sen toimintaan liittyviä olennaisen tärkeitä asioita, joskaan he eivät sen avulla kuitenkaan voi arvioida toiminnan monipuolisuutta. Kuitenkin se kertoo esimerkiksi

lasten kyllästymisen tai toistamisen tarpeen ja näin ollen kasvattajat saavat siitä tietoa oman toimintansa suunnitteluun. Kasvattajien tehtävänä on rakentaa rikas toimintaympäristö, pitää sitä yllä sekä uudistaa ja varmistaa jokaisen lapsen osallisuus tarjolla oleviin mahdollisuuksiin. (Hujala ym. 2007: 56, 65; Kalliala 2009: 65.) Pienimpien lasten kasvattajilta vaaditaan erityistä herkkyyttä tunnistaa lapsen tunteita ja mahdollisuuksia (Kalliala 2009: 30).

Varhaiskasvatuksella on oma erityisluonteensa verrattuna koulukasvatukseen, joka keskittyy oppimiseen ja opetukseen. Varhaiskasvatuksessa toiminnan keskeisen sisällön tuottavat jokapäiväisessä toiminnassaan lapset itse. Lasten tuottamat tapahtumat ja merkitykset ovat keskeisessä osassa kasvatuksellisissa sisällöissä. Kasvattajien tehtävänä on osallistua näiden sisältöjen tuottamiseen, työstämiseen ja ohjaamiseen. (Reunamo 2007: 11.)

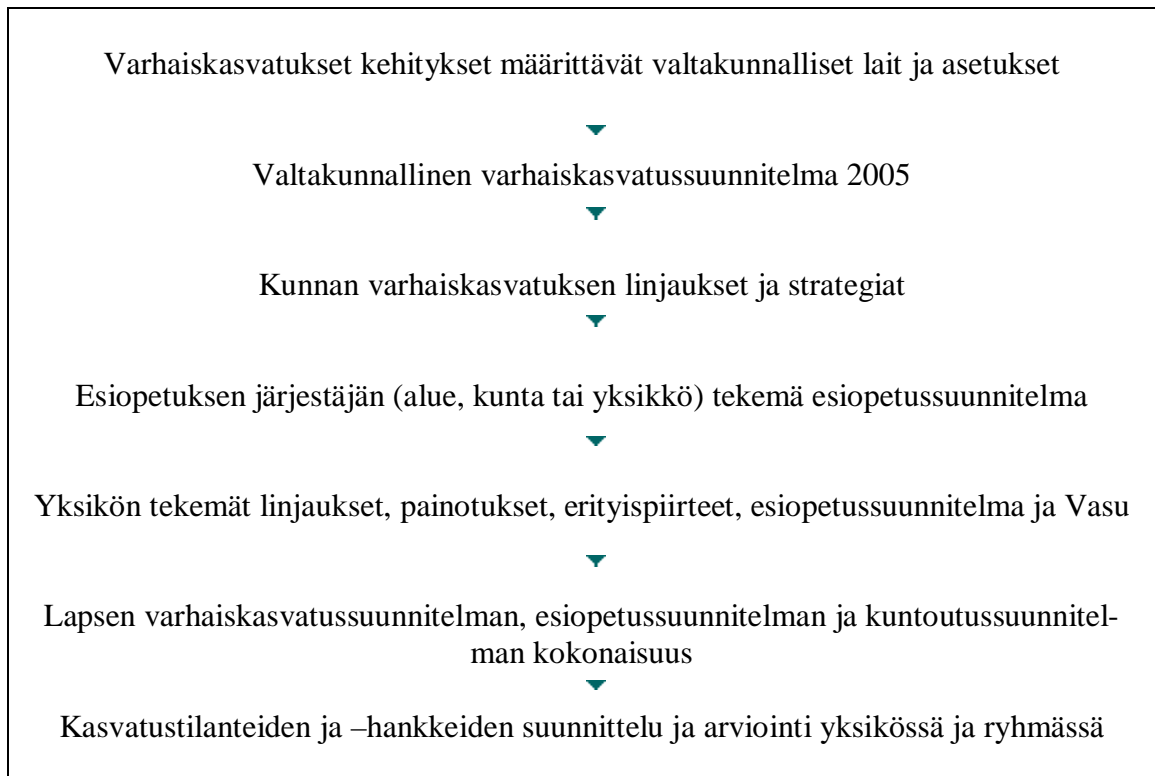
Oppimistoimintojen merkityksellisyttä edistää lasten elämään integroituvan oppimisen suunnittelu. Esimerkiksi teema- ja projektityöskentelyllä kasvattajat voivat saada aihepiirit muodostamaan yhtenäisen kokonaisuuden. (Hujala ym. 2007: 82–83.) Teeman tulee olla riittävän laaja ja joustava, jotta kasvattajat voivat sen ympärille rakentaa mielekkäitä, lasten ajattelua ja tietorakenteita kehittäviä oppimiskokonaisuuksia. Oppimiskokonaisuuksien tulee antaa lapsille mahdollisuuden toimia oman oppimisensa aktiivisina subjekteina. Teematyöskentelyn suunnittelukäytäntö lähtee siitä, että aikuiset kuuntelevat lasten kysymyksiä sekä havainnoivat heidän leikkejään, toimintojaan ja kiinnostuksenkohteitaan. Tämän kasvattajat yhdistävät tietoon lasten aikaisemmasta osaamisesta, taidoista ja kokemuksista teeman suhteen. Lisäksi kasvattajien on mietittävä teeman kannalta keskeisiä asioita ja mitä erilaisia toimintoja teeman ympärille on mielekästä rakentaa. Keskeisenä ajatuksena säilyy lasten subjektiivisuus omassa oppimisessaan eli se, ettei lapsille tarjota valmista tietoa, vaan keinoja itse löytää ja oppia teeman kannalta merkitykselliset käsitteet. Teeman aiheiden valinta ei usein perustu lasten tarpeille ja intresseille, vaan niihin vaikuttavat usein aikuislähtöisesti esimerkiksi vuodenaajat. (Hujala ym. 2007: 83.)

Kasvattajien tehtävänä on mahdollistaa lasten omaehtoisen oppimisprosessin toteutuminen: omaehtoinen tutkiminen, oivaltaminen ja kokeilu. Lasten aloitteista tapahtuva toiminta ja sisältöjen valinta lisää lasten oppimismotivaatioita ja parantaa

oppimistuloksia. Vain silloin kun opetussisällöt vastaavat lasten aitoja kiinnostuksenkohteita, niillä on heille sisäistä arvoa. (Hujala ym. 2007: 56.)

Varhaiskasvatukseen liittyvien suunnitelmien verkko on monimutkainen ja osin päällekkäinen rakennelma. Se ulottuu valtakunnallisista normeista ja suorituksista aina yksittäisen kasvatustilanteen suunnitteluun. Kuviossa on esitetty varhaiskasvatuksen suunnittelua hierarkkisenä kaaviona. Valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ovat esimerkiksi päivähoitolaki 36/1973 ja perusopetuslaki 628/1999 ja niiden linjaukset. Valtakunnallinen varhaiskasvatussuunnitelma on suositus varhaiskasvatuksen valtakunnallisesta ohjauksesta. Näiden perusteella kunnat tekevät omat varhaiskasvatuksen linjauksensa ja strategiansa, jotka sisältävät varhaiskasvatuksen periaatteet, kehityksen suunnan, kunnan palvelujärjestelmää sekä varhaiskasvatussuunnitelmaa. Kunnan tekemien linjausten ja strategioiden perusteella esiopetuksen järjestäjä tekee esiopetussuunnitelman ja yksiköt, esimerkiksi päiväkodit, tekevät yksikkökohtaisen suunnitelmat. Näissä yksiköt esittelevät omat linjaukset, painotukset ja yksikön erityispiirteet. (Reunamo 2007: 120.)

Kasvattajat tekevät yhteistyössä vanhempien kanssa jokaiselle lapselle oman varhaiskasvatussuunnitelman. Näihin liittyvät myös lapsen esiopetussuunnitelma sekä mahdolliset kuntoutussuunnitelmat. Ryhmän lasten varhaiskasvatussuunnitelmat toimivat perustana kasvatustilanteiden ja –hankkeiden suunnittelulle ja arvioinnille. Kuviossa edetään ylhäältä laajimmasta valtakunnallisesta suunnitelmasta aina yksittäisiä lapsia koskeviin varhaiskasvatussuunnitelmiin. (Reunamo 2007: 120.)

KUVIO 1: Varhaiskasvatuksen suunnittelun hierarkkinen luonne (Reunamo 2007: 120)

Usein suomalaisissa päiväkodeissa kasvattajat suunnittelevat tulevaa toimintaa muutamassa lukuvuosittaisessa kokouksessa. Näissä kokouksissa he suunnittelevat päiväkodin kokonaistoimintaa, yhteistoimintaa kotien kanssa, päiväkodin arvoja, yhteisiä teemoja ja hankintoja. Jokainen ryhmä saa näistä kokouksista ohjeita ja kalenteriinsa merkintöjä, jotka ryhmän tulee muistaa omaa toimintaansa suunniteltaessa. Omissa ryhmissään kasvattajat muun muassa suunnittelevat toimintaa viikkopalaverissa, neljännesvuosittain pitkäaikaissuunnitelmissa, yksilöllistä ohjausta tarvitsevien lasten henkilökohtaisissa suunnitelmissa sekä kunkin päivän kohdalla tarkennetuissa suunnitelmissa. Lähisuunnitteluissa lapsiin vaikuttavia tekijöitä ovat ajankohta, lasten tila, ryhmän koostumus, vuorovaikutuksen senhetkinen kehittyneisyys sekä mitä aikaisemmin on tehty. (Helenius – Korhonen 2008: 184–185.)

Varhaiskasvatuksen perinteinen suunnittelumalli ei ole jättänyt tilaa lasten omille kysymyksille, sillä toiminta on rakentunut pääasiassa aikuisten etukäteen suunnitteleminen aiheiden sekä sisältöjen varaan. (Hujala ym. 2007: 84).

Varhaiskasvatuksen muotoutumiseen vaikuttavat monet ihmiset. Toiminnan suunnittelu on monipolvista ja haasteellista, koska työntekijöiden koulutus ja ammattikuvat vaihtelevat ja lapset ovat erilaisia keskenään. Jotta kaikilla asianosaisilla olisi todellinen mahdollisuus osallistua suunnitteluun, on todellisille muutoksille oltava riittävästi tilaa.

Suunnitelmien tulee olla väljiä, eikä suunnittelu saa olla itse tarkoitus. (Reunamo 2007: 109.)

Lapsille ei riitä ainoastaan turvalliset rutiinit ja aikuisten asettamat tavoitteet, sillä lapset osallistuvat kuitenkin tapahtumien muotoutumiseen. Jos lapset saavat hyvän kokemuksen oman näkemystensä arvosta yhteisen tapahtuman määrityksessä, he myös tottuvat yhteisten työskentelytapojen kehittämiseen ja heille voi vakiintua yhteisen prosessin toimintamalli. Lapset eivät näin ollen ainoastaan opi uusia asioita, vaan he tottuvat samalla tuottamaan asioita yhdessä muiden kanssa. (Reunamo 2007: 111–112.)

2.2 Toiminnan arviointi

Arviointi on kasvatuksen ja opetuksen työväline. Kasvattajien tulee ensin selvittää itselleen, minkälaiseen kasvatukseen ja oppimiskäsitykseen he opetustyönsä rakentavat, toisin sanoen mitä he ajattelevat lasten oppimisesta, voidakseen kytkeä arvioinnin opetukseensa. Tietoinen ja tavoitteellinen arviointi sekä huolellisesti suunnitellut arviointivälineet auttavat kasvattajia tiedostamaan eri kasvatukseen ja oppimisprosessien osatekijät. Lisäksi ne auttavat heitä havainnoimaan omaa toimintaansa ja sen taustalla olevia uskomuksia ja periaatteita. (Heikka – Hujala – Turja 2009: 41–42.) Laadukas varhaiskasvatusta on aikuiskeskusteisesti määriteltyä ja tulevaisuuteen suuntautuvaa. Painoituksina siinä on lasten kehityksen ja oppimisen näkökulmat. Oleellista on, että varhaiskasvatuksen taustalla olevat ideologiat hyvästä lapsuudesta ovat asiantuntijoiden luomia. Lapsia on päätöksenteossa kuultu vain vähän. (Kupila 2004: 10.)

Arvioinnilla on tärkeä merkitys kehitettäessä laadukasta varhaiskasvatusta ja varhaiskasvatuksen yhteisöä. Yhteisö tarvitsee arviointitietoa, sillä oman työn arviointi on olennainen osa kasvatustieteen asiantuntijuutta. Kehittämistyössä arvioinnin tarkoitus on pyrkiä parantamaan yhteisön toimivuutta. Kehittämiseen liittyy ajatus oppimisesta ja muutoksesta. Tärkeää koko prosessissa on, että yhteisö kokee kehittämistyön itselleen tärkeäksi ja sitoutuu siihen. Yhteinen arviointi voi merkitä etenemistä kohti reflektointia ja yhteistoiminnallista kehittämistyötä sekä edistää laajempaa varhaiskasvatusta kehittämistä. Arvioinnilla luodaan suuntaa muutokselle ja se auttaa tunnistamaan muutosta vaativia ongelmia. Arvioinnin on myös johdettava johonkin: arvioinnista saatuja tietoja ja tuloksia tulee hyödyntää toiminnan kehittämiseen. (Kupila 2004: 113, 115.)

Arviointi on jatkuva prosessi, jolla varhaiskasvattajat hankkivat tietoa lasten kasvusta ja oppimisesta opetuskäytäntöjen suunnittelun perustaksi. Arviointia kasvattaja tekee arjessa, kun hän kuulee lasten keskusteluja, havainnoi lasten tekemisiä ja tekee näkemästään ja kokemastaan johtopäätöksiä. Arvioinnin tarkoitus on edistää lasten hyvinvointia, kehitystä ja oppimista. (Heikka ym. 2009: 59.)

Lähtökohta arvioinnin toteutumiseen on arvioinnin merkityksen tiedostaminen. Tarkoituksen selkiytyminen johtaa päätöksiin arvioinnin sisällöistä, käytettävistä menetelmistä sekä dokumentoinnista. Kasvattajilla tulee olla tietoa eri arviointimenetelmien vahvuuksista ja rajoituksista. Hyvä arviointimenetelmä antaa tietoa lasten kasvusta ja kehityksestä sekä oppimisympäristön sopivuudesta ja tehokkuudesta. Tietoa kasvattajien tulisi kerätä monilla menetelmillä ja niiden tulisi olla sopivia lasten iän, kulttuurin ja muiden yksilöllisten ominaisuuksien perusteella. Lasten havainnointi on varhaiskasvatuksen pääasiallinen arvioinnin menetelmä. Havaintojen dokumentointi mahdollistaa oppimisen reflektoinnin sekä auttaa oppimisympäristön ja toiminnan suunnittelussa. Dokumentointia voi olla muistiinpanot, lasten tuotokset, äänitteet, videot, valokuvat, kertomukset ja testit. (Heikka ym. 2009: 60, 74–76.)

Kasvattajien tulee arvioida toimintaa niin ryhmän kuin yksittäisenkin lapsen näkökulmasta. Oppimisen kannalta keskeistä on myös prosessin aikana ryhmän oma itsearviointi toiminnastaan. Oppimisen arviointi on vuorovaikutuksellinen neuvottelutilanne, jossa yhdessä arvioinnin tekijät pohtivat oppimisen edistymistä. Näin arviointi ei ole vain lasten ulkopuolelta tulevaa yksisuuntaista arvostelua. (Heikka ym. 2009: 51.)

Arviointi ei ole ainoastaan kasvattajien tehtävä, vaan lapset ja aikuiset tekevät sitä yhdessä. Vähittäisen itsenäisyyden lisäämisen myötä lapset tuntevat olevansa yhä enemmän oman toimintansa ja elämäntapahtumiensa ohjaajia sekä aktiivisia osapuolia omassa oppimisprosessissaan. Kasvattajien tulee rohkaista lapsia ja ohjata niin, että heistä tulee vähitellen aktiivisia kuuntelijoita ja puhujia erilaisissa vuorovaikutustilanteissa. Näin lapset totuttautuvat kertomaan ja keskustelemaan omista toiveistaan, tunteistaan, mielipiteistään ja ajatuksistaan sekä ilmaisemaan omia havaintojaan ja päätelmiään. Kasvattajien tulee ohjata lapsia vastuuntuntoisiksi yhteisönsä jäseniksi ja harjoittelemaan yhteiselämässä tarvittavia taitoja. (Heikka ym. 2009: 81.)

Lasten on usein vaikeaa analysoida omaa toimintaansa. Lasten itsearviointi on taito, jota voidaan harjoitella. Kasvattajan on vain osattava antaa tilaa ja aikaa lasten omille ajatuksille ja pohdinnoille. (Kapanen 2004: 76.) Lasten tietoisuus omasta ajattelustaan kehittyy sekä lasten keskinäisissä keskusteluissa että aikuisten ja lasten yhteisissä juttutuokioissa (Kupila 2004: 17).

3 OSALLISUUS

3.1 Lasten osallisuus

Lasten osallisuus perustuu Yhdistyneiden Kansakuntien Lapsen oikeuksien julistukseen (Unisef 2009), jossa sanotaan että lapsilla on oikeus ilmaista omat mielipiteensä heitä koskevissa asioissa ja ne on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaan. Lastensuojelulaissa (471/2007 5§, 20§) todetaan lasten osallisuuteen liittyen, että lapsilla on ikäänsä ja kehitystasoaan vastaavalla tavalla oikeus saada tietoa heitä koskevassa asiassa ja mahdollisuus esittää siinä mielipiteensä. Lisäksi on selvitettävä lasten ikä ja kehitystaso huomioiden näiden toivomukset ja mielipiteet.

Valtakunnallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa todetaan yhdeksi päivähoidon tavoitteeksi hyvinvoivat lapset, jotka kokevat että heitä arvostetaan, heidät hyväksytään omina itsenään, he tulevat kuulluksi ja nähdyksi ja he saavat vahvistusta terveelle itsetunnonleen. Lisäksi valtakunnallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa todetaan, että kasvattajat mahdollistavat lasten ja aikuisten kesken hyvän ilmapiirin, jossa lapset voivat kokea osallisuutta ja yhteenkuuluvuutta. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005: 15, 17.)

Lasten osallisuudessa on kyse siitä, miten he voivat olla mukana määrittämässä, toteuttamassa ja arvioimassa heidän edukseen tehtävää työtä. Mahdollisuus olla osallisena ja mukana asioiden käsittelyssä lapsille merkittävässä yhteisöissä, kuten päivähoidossa, on ratkaisevaa heidän identiteettiensä kehittymisen kannalta. Kyse on yhdestä kasvun ja kehityksen perusedellytyksestä. Osallistumisen kautta lapset oppivat olemaan ja elämään yhdessä muiden kanssa. (Oranen 2010.) Parhaimmillaan yhdessä työskentely auttaa lapsia syventämään erilaisten asioiden ymmärtämistä ja kehittää heidän ryhmätyöskentelytaitojaan. Lapset eivät pelkää sisäistä yhteisön kulttuuria

vaan ovat myös aktiivisesti muokkaamassa sitä. (Hännikäinen – Rasku-Puttonen 2006: 14.)

Yhteisön rakentaminen päivähoitossa vaatii kasvattajilta lasten osallisuuden tukemista. Ryhmän aloittaessa on sen jäsenten tärkeää oppia tuntemaan toisensa erilaisten toimintojen ja leikkien kautta. Ryhmän sääntöjen yhdessä laatiminen on yksi tärkeimmistä keinoista edistää vastuunottoa ja yhteisöön kuulumisen tunnetta. Ryhmään kuulumista vahvistaa mahdollisuus kokea itsensä tarpeelliseksi. (Rasku-Puttonen 2006: 112-113.) Osallisuus määritellään laajasti ymmärrettynä yhteisöön liittymiseksi, siihen kuulumiseksi ja siinä vaikuttamiseksi. Osallisuus rakentuu vastavuoroisuudessa, joka edellyttää yhteisöltä jäsentensä huomioonottamista sekä jäseniltä aktiivista mukaantuloa. Lastenoikeuksien näkökulmasta osallisuudessa on kyse kansalaisina olevien lasten sekä aikuisten julkisen vallan yhteisöjen välillä vallitsevista suhteista sekä lasten mahdollisuuksista vaikuttaa niiden yhteisöjen toimintaan. (Oranen 2008: 9.) Päiväkoti on tällainen yhteisö, joissa lapset ja aikuiset toimivat yhdessä, ja joissa aikuiset edustavat julkisen vallan yhteisöä.

Osallisuus koostuu oikeudesta saada tietoa itseä koskevista suunnitelmista, päätöksistä, ratkaisuksista, toimenpiteistä ja niiden perusteluista sekä mahdollisuuksista ilmaista mielipiteensä ja vaikuttaa näihin asioihin. Vaikuttaminen on mahdotonta, jollei vastavuoroisuutta ole eivätkä lapset pääse mukaan asioiden käsittelyyn ja saa niistä tietoa. Osallisuus konkretisoituu usein osallistumisessa. Osallisuuteen kuuluu myös tunne osallisuudesta, lasten oma kokemus siitä, että he voivat olla mukana vaikuttamassa heitä koskevien asioiden käsittelyssä. Osallisuudesta ei siis voida puhua, jollei lapsille ole syntynyt kokemusta siitä, että heille tärkeät asiat ovat tulleet kuulluiksi ja niillä on ollut merkitystä. (Oranen 2010.)

Tämän hetken varhaiskasvatuksessa ajankohtaista on lapsilähtöisyys, jonka kartettavana vastakohtana pidetään aikuisjohtoisuutta. Kuitenkaan lapset eivät voi johtaa toimintaa, se on aikuisten tehtävä. Jos aikuisjohtoisuutta aletaan pitää ongelmana, on kasvattajien vaikea löytää itselleen roolia, jota ei leimaisi syyllisyys lasten omavoimaisen elämän pilaamisesta. On erittäin tärkeää ymmärtää, että on mahdollista yhdistää aikuisjohtoisuus sellaiseen lapsilähtöisyyteen, joka painottaa lasten mahdollisuuksia omakohtaisten merkitysten luomiseen ja oikeuteen vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. (Kalliala 2006: 19–20.) Osallisuudessa siis aikuiset ja lapset lähenevät toisiaan, eikä

kumpikaan ole toisensa yläpuolella. Yhdessä toimien ja tilaa antaen päästään parempaan lopputulokseen, joka tyydyttää molempia osapuolia.

Käsitlemme opinnäytetyössämme lasten osallisuutta heidän päätöksentekomahdollisuuksien kautta. Osallisuuteen liittyy näin ollen tärkeänä osana aikuisten rooli lasten osallisuuden mahdollistajina. Myös yhteisöllisyyden kannalta osallisuus on tärkeää. Päiväkodissa lapset voivat oppia siihen, että he tuntevat olevansa yhteisön jäseniä ja että he voivat aktiivisesti vaikuttaa omassa yhteisössään. Osallisuus lisää lasten motivaatiota ja he sitoutuvat toimintaan, johon voivat itse vaikuttaa. Mielestämme on tärkeää, että lapset kokevat että heidän mielipiteensä ovat arvokkaita ja niillä on merkitystä.

3.2 Osallisuuden portaat

Tutkittaessa lasten osallisuutta, on sitä syytä peilata suhteessa aikuisiin ja aikuisten käyttämään valtaan. Osallisuutta kuvataan usein porras- tai tikapuumalleilla. Mitä korkeammalla portailla kasvattajat ovat, sitä enemmän lapsilla on valtaa vaikuttaa asioihinsa. Mitä alemmaksi portaita kasvattajat laskeutuvat, sitä vähäisemmät ovat lasten vaikuttamisen mahdollisuudet. Lasten osallisuuden mahdollisuudet siis kasvavat aikuisten noustessa portaita ja laskevat portaita alaspäin laskiessa. (Oranen 2008: 9.)

Shier (2001) mallintaa osallisuutta viiden portaan avulla (KUVIO 2). Jokaisella portaalla lasten osallisuus kasvaa. Jokaisella portaalla on myös kolme syvyysastetta. Näin on mahdollista, että samalle portaalle sijoittuu usea työorganisaatio tai työntekijä, vaikka he ovat portaalla eri vaiheessa lapsen osallisuuden toteuttamisessa. Vaiheet kuvaavat sitoutuneisuutta portaaseen. Niitä kutsutaan avautumiseksi, mahdollistamiseksi sekä velvoittamiseksi. (Shier 2001: 110.)

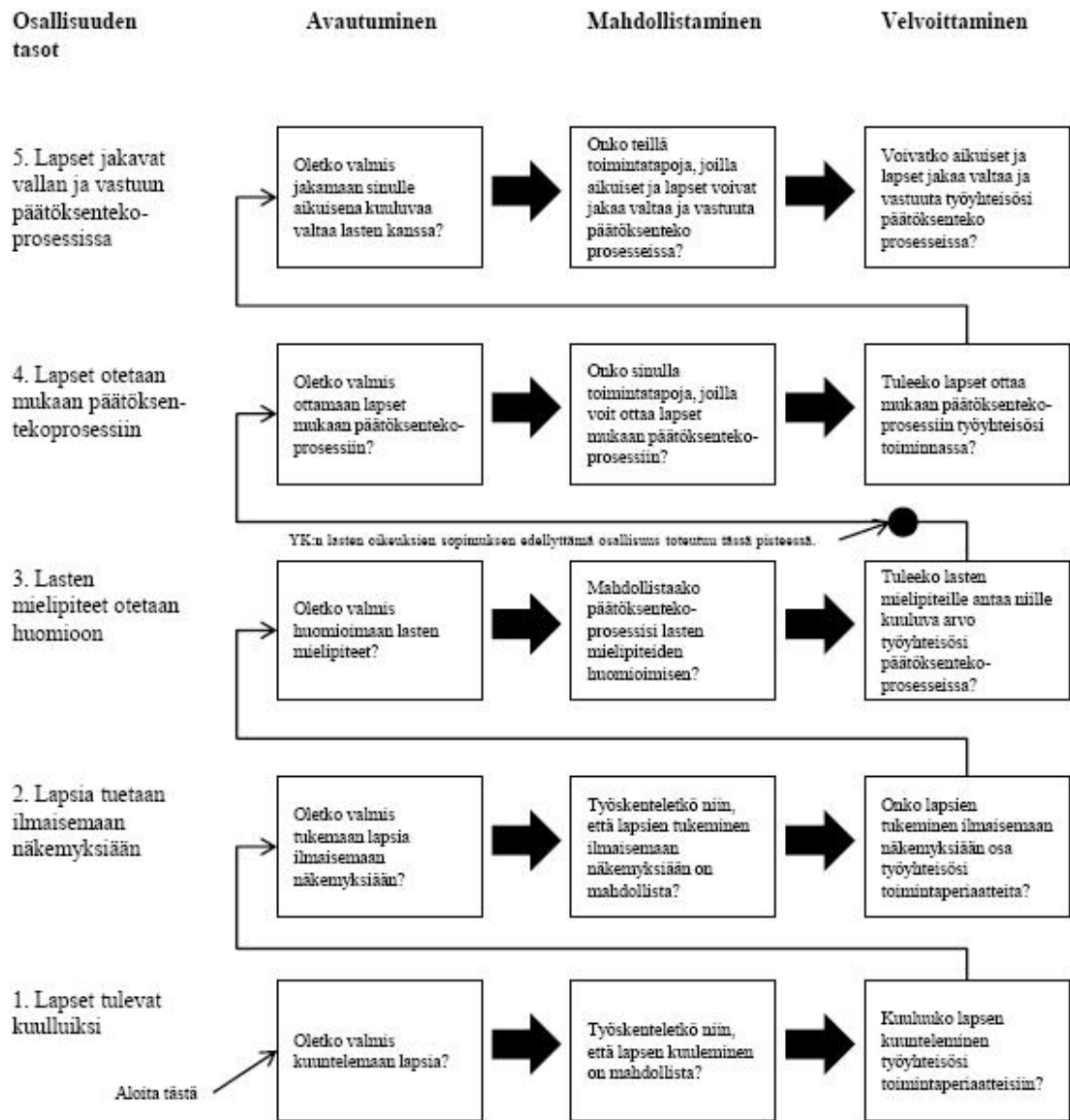
Avautuminen on portaan ensimmäinen vaihe. Avautumisvaiheessa työntekijät tekevät henkilökohtaisen sitoutumisen ja ovat asenteiltaan valmiita toimimaan tämän portaan edellyttämällä lasten osallisuuden tasolla. Vaihetta kutsutaan avautumiseksi, sillä vaikka työntekijät ovat asenteiltaan valmis toimimaan tietyllä tavalla, ei heillä kuitenkaan välttämättä ole vielä mahdollisuutta toteuttaa kyseisellä portaalla kuvattua lasten osallisuutta. (Shier 2001: 110.)

Toisessa vaiheessa, mahdollistamisessa, on kyse lasten osallisuuden mahdollistamisesta kyseisellä portaalla. Tällöin työntekijät ovat edenneet avautumisvaiheesta, sillä heillä ja

työyhteisöllä on mahdollisuus toimia kyseisellä osallisuuden portaalla. Mahdollistavia tekijöitä ovat esimerkiksi tarvittavat resurssit, tiedot, taidot sekä uusien menetelmien tai lähestymistapojen kehittäminen. (Shier 2001: 110.)

Velvoittaminen on portaan viimeinen vaihe. Se tarkoittaa, että lasten osallisuus on yhdessä sovittu työtapa, joka velvoittaa työntekijät ja työyhteisön toimimaan tietyllä tavalla, toimimaan lapsia osallistavasti. Velvoittamisessa lasten osallistamisesta tulee kuin sisäänrakennettu työtapa. (Shier 2001: 110.)

Malli tarjoaa yksinkertaisen kysymyksen jokaisen portaan kaikkiin vaiheisiin. Vastatessaan kysymyksiin työntekijöiden on mahdollista löytää työtavastaan lasten osallisuutta koskeva sijainti. Toki vaiheet vaihtelevat työyhteisössä eri työntekijöiden välillä sekä riippuvat työntekijöiden tehtävistä. (Shier 2001: 110.)

KUVIO 2: Osallisuuden portaavat, Shier (2001) (Kuvatekstin käännös: Jonna Leinonen)

Ensimmäisellä portaalla lapset tulevat kuulluiksi. Tällä portaalla vastuu aloitteen tekemisestä on lapsilla. Aikuisten vastuulla tällä portaalla on ainoastaan kuulla lapsia tarvittavalla tarkkaavaisuudella. Tarkkaillessaan asenteitaan ja mahdollisuuksiaan ja veloitteitaan lasten kuuntelemiseen, työntekijät voivat edetä portaalla vaiheittain. Aikuiset saavuttavat avautumisen, kun he ovat valmiita kuulemaan lapsia. Kun työntekijöiden työtapa voi tukea lasten kuuntelemista, se mahdollistuu. Viimeinen vaihe portaalla on se, kun organisaatio velvoittaa työntekijät lasten kuulemiseen. (Shier 2001: 111.)

Toisella portaalla aikuiset tukevat lapsia ilmaisemaan näkemyksensä. Tällä portaalla aikuiset huomioivat lasten mahdolliset esteet itse tehdä aloitteita näkemystensä ilmaisemisessa, kuten ujouden ja heikot vuorovaikutustaidot. Portaalla on aikuisten vastuulla löytää lasten kehitystasolle sopivat menetelmät tukea lapsia näkemyksiensä ilmaisemisessa. Kun aikuiset ovat valmiita tukemaan lapsia ilmaisemaan näkemyksiään, he ovat toisen portaan avautumisvaiheessa. Portaan toiseen vaiheeseen siirtyminen edellyttää, että aikuisilla on tähän mahdollisuus. Viimeisenä vaiheena tällä portaalla on velvollisuus, jolloin aikuisten tulee tukea lapsia näkemystensä esittämiseen. (Shier 2001: 112.)

Kolmannella portaalla aikuiset ottavat lasten näkemykset huomioon päätöksentekoprosessissa. Aikuisten ei kuitenkaan ole toteltava lapsilta tulleita näkemyksiä, vaan he yksinkertaisesti ottavat näkemykset huomioon. Saattaa olla, ettei toiminnassa ole mahdollista toimia lasten näkemysten mukaan. Tällöin aikuisten on kuitenkin kerrottava heille, miksei heidän näkemystensä mukaan olla toimittu. Tämä antaa lapsille myös vaihtoehdoisen tavan tarkastella asioita ja mahdollisesti ratkaista asia toisin. Kolmannella portaalla työntekijät etenevät myös avautumisesta eli aikuisten asenteista lasten näkemysten huomioon ottamisessa sen mahdollistavaan työympäristöön ja aina edelleen lasten näkemysten huomioonottamisen velvoitteeseen. (Shier 2001: 113.)

Neljännellä portaalla lapset ovat mukana päätöksentekoprosessissa. Tämä porras toimii rajapyykkinä lapsilta kyselemisen ja sen välillä, että lapset osallistuvat aktiivisesti päätöksentekoon. Tällä portaalla toimiminen vahvistaa lasten osallisuuden- sekä vastuuntuntoa, lisäksi se pohjustaa lasten kansalaisuudentunnetta sekä demokraattista toimimistapaa. Avautumien neljännelle portaalle tapahtuu aikuisten valmiudesta ottaa lapset mukaan päätöksentekoon. Tästä seuraavat vaiheet ovat lasten mukanaolon mahdollistaminen ja viimein sen velvoittaminen. (Shier 2001: 114.)

Viidennellä ja ylimmällä portaalla aikuiset jakavat vallan ja vastuun lasten kanssa päätöksenteossa. Tällä portaalla aikuisten on luovuttava vallasta. Portaalla ei kuitenkaan ole kyse lasten tahdonvastaisesta painostamisesta vastuuseen. Porras avautuu, kun aikuiset ovat aidosti valmiita jakamaan päätöksenteon vallan ja vastuun lasten kanssa. Mahdollista toimiminen on, kun organisaatio luo siihen tarvittavat olosuhteet.

Velvoittaminen tapahtuu kun vallan ja vastuun jakamisesta lasten ja aikuisten välillä tehdään käytäntö. (Shier 2001: 115.)

Ensimmäisellä portaalla aikuiset kuuntelevat lapsia, toisella aikuiset auttavat heitä ilmaisemaan näkemyksiään. Kolmannella portaalla aikuiset ottavat huomioon lasten näkemykset. Neljännellä portaalla aikuiset ottavat lapset mukaan päätöksentekoon ja viidennellä aikuiset jakavat vallan lasten kanssa. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen edellyttämä minimitaso raja kulkee kolmannen ja neljännen portaan välissä. Ensimmäiselle ja toiselle portalle löytyvät perusteet lastensuojelulaista. (Shier 2001: 111–115.)

4 AIKAISEMPIA TUTKIMUKSIA LASTEN OSALLISUUDESTA

Lasten osallisuudesta on tehty paljon erilaisia tutkimuksia. Monet niistä liittyvät lastensuojelutyöhön, mutta tutkimuksia on myös päivähoidon alueelta. Esittelemme ensin Johanna Leinosen, Mikko Ojalan ja Tuulikki Vennisen (2010) VKK-Metrolle tekemään tutkimukseen lasten osallisuudesta pääkaupunkiseudun päiväkodeissa. Seuraavaksi perehdymme Elina Stenvallin ja Ulla-Maija Seppälän (2008) tutkimukseen osallisuuden määrittelyistä ja merkityksistä päiväkodeissa. Viimeisenä esittelemme Stina Akolan (2007) tutkimuksen lasten osallisuudesta päiväkodeissa Suomessa ja Saksassa.

4.1 Lasten osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa

Keväällä 2010 VKK-Metrossa tehtiin tutkimus lasten osallisuudesta pääkaupunkiseudun päiväkodeissa. Venninen, Leinonen ja Ojala (2010) selvittävät tutkimuksessa käsityksiä lasten osallisuudesta ja sen mahdollistamisesta päivähoidossa. Tutkimukseen osallistui yhteensä lähes 4000 kasvatushenkilöä, mukaan lukien päiväkotien Herttuan henkilökunta. Tutkimuksessa on käytetty sekä kvantitatiivista että kvalitatiivista analyysiä.

Vennisen, Leinosen ja Ojalan (2010) tutkimuksen ”Parasta on kun yhteinen kokemus muuttuu yhteiseksi iloksi – Lapsen osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa” tulosten perusteella lasten osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa ei eroa juurikaan toisistaan. Tutkijat tarkastelevat lasten osallisuuden ilmenemistä, sekä aikuisten vaikutusta lasten osallisuuden tukijana.

Lasten vaikuttamismahdollisuudet vaihtelevat kasvatushenkilöstön mukaan suuresti eri päiväkotien välillä. Vaihteluun vaikuttavat ryhmän ilmapiiri, erityisesti yhteisöllisyys. Aikuiset määrittävät viikko- ja päiväjärjestyksen ja ryhmästä riippuu, miten joustaviksi ne tehdään. Monet vastaajista mieltävät lasten osallisuuden puhtaasti aikuisen rajaamissa vaihtoehtoisissa toimimiseksi tai niistä valitsemiseksi. Kasvattajat painottavat keskusteluja sekä havainnoinnin merkitystä ja suunnitelmien riittävää joustavuutta. (Venninen ym. 2010: 56.)

Tutkimuksessa kysytään lasten osallistumismahdollisuuksista toiminnan suunnitteluun, arviointiin ja sääntöjen laadintaan yhdessä aikuisten kanssa. Tutkijoiden mukaan lapsilla on paremmat mahdollisuudet osallisuuteen toiminnan arvioinnissa, kuin sen suunnittelussa. Tutkimuksesta käy myös ilmi, että vanhemmilla lapsilla on suurempi mahdollisuus vaikuttaa kuin pienemmällä. Lasten tekemiä aloitteita ja mahdollisuuksia tehdä päätöksiä on tutkimukseen osallistuneiden mukaan eniten taiteissa, erityisesti askartelussa. Päätöksenteon mahdollisuuksia lapsilla on taideaineiden ohella paljon leikissä. Myös liikunnassa lapset otetaan mukaan päätöksentekoon. (Venninen ym. 2010: 19, 22.)

Lasten keinoja vaikuttaa päiväkotiryhmässään ovat pääasiassa yhteinen keskustelu, äänestämisen sekä lasten mielipiteiden kysely. Äänestyksestä puhuttaessa ei tosin käy ilmi, ovatko tarjotut vaihtoehdot lasten vai aikuisten aloitteita. Aikuisten roolia kuvataan sekä lasten mielipiteiden kyselijöinä, että näiden toiveiden selvittäjinä kuuntelemalla. (Venninen ym. 2010: 24.)

Hyvin toteutettuina keskustelut mahdollistavat kaikille lapsille kuulluksi tulemisen sekä mahdollisuuden esittää kysymyksiä ja mielipiteitä. Tutkimukseen osallistuvat ovatkin huolissaan siitä, miten huomioida hiljaisia ja arkoja lapsia, sekä taata kaikille yhtäläinen mahdollisuus saada näkemyksensä esille. (Venninen ym. 2010: 59.)

Aikuisten tulee luoda lasten osallisuudelle suotuisat olosuhteet tukeakseen sitä. Monet tutkimukseen vastanneista kokevat, etteivät juuri voi vaikuttaa päiväkodin fyysiseen toimintaympäristöön, vaikka käytössä olisikin sermejä ja muita keinoja jakaa tiloja. (Venninen ym. 2010: 56.)

4.2 Näkemyksiä lasten osallisuudesta

Vuonna 2008 Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCA ja Heikki Waris instituutti tekivät tutkimuksen lasten osallisuudesta pääkaupunkiseudun päiväkodeissa. Tutkijat ovat keränneet aineiston laadullisin ja määrällisin menetelmin sähköisillä kysymyslomakkeille pääkaupunkiseudun päiväkotien lastentarhanopettajille ja johtajille. Tutkimuksessa ”Talo lapsia varten” selvitetään, miten päiväkodit määrittelevät osallisuuden ja miten päiväkodit suhtautuvat osallisuuteen. (Stenvall – Seppälä 2008: 4, 9.)

Tutkimukseen osallistuneiden vastauksissa osallisuuden määrittely on moninaista eikä yhteisiä jaettuja merkityksiä löydy. Osallisuus määritellään usein osallistumiseksi ja aktiiviseksi tekemiseksi. Suurimman osan mielestä osallisuus on aikuisen työväline ja siten siitä on myös helppo luopua. Osallisuuden käsite yhdistetään myös voimakkaasti lapsikeskeisyyteen tai -lähtöisyyteen ja tällöin siitä unohtuu sen yhteisöllinen luonne eli se, että aikuiset ja lapset ovat tasavertaisia toimijoita päiväkodeissa. Osallisuuden aikuiset toteavat tuovan myös painolastia ja se liitetään vapaaseen kasvatukseen, aikuisuudesta luopumiseen ja yksilöllisyyden korostamiseen. (Stenvall – Seppälä 2008: 37.)

Osallisuuteen suhtautumiseen vaikuttavat vastaajien mielestä aikuisten asenne, lasten ikä ja kehitystaso, päiväkodin resurssit ja toimintakulttuuri sekä lasten vaikutusmahdollisuudet. Tutkimuksen mukaan osallisuus jää suurimassa osassa pääkaupunkiseudun päiväkoteja käytännön työssä vähälle huomiolle. Vaikutusmahdollisuuksia lapsilla aikuiset näkevät olevan jonkin verran lapsia itseään koskevissa asioissa, mutta mitä isommista asioista ja yksiköistä on kyse, sitä vähemmän he kokevat lapsilla olevan mahdollisuuksia vaikuttaa. Tutkimuksessa todetaan osallisuuden myös liittyvän valtaan. Vaikkakin vain viisi prosenttia vastaajista on sitä mieltä, että lapsille annetaan liikaa valtaa päiväkotiin liittyvissä asioissa, silti jopa neljäsosan mielestä lasten kanssa ei voida jakaa valtaa ja vastuuta. Kuitenkin, yhdeksänkymmentäkaksi prosenttia vastaajista kokee osallisuuden parantavan päivähoiton laatua. Tämän tutkimuksen valossa voi todeta lasten yksilöllisten vaikutusmahdollisuuksien toteutuvan huonosti päivähoidossa. (Stenvall – Seppälä 2008: 38–41.)

4.3 Lasten osallisuus päiväkodin toiminnassa Suomessa ja Saksassa

Akola (2007) on tehnyt varhaiskasvatustieteen pro gradu-tutkielman, jossa hän tarkastelee lasten osallisuutta, kuulemista ja vaikuttamista päiväkodin toiminnassa Suomessa ja Saksassa. Akola on toteuttanut tutkimuksen kvalitatiivisesti haastattelemalla lastentarhanopettajia Suomessa ja Saksassa. Tutkimuksessa Akola on halunnut selvittää millä tavalla lapset voivat vaikuttaa päiväkodin toimintaan, toiminnan suunnitteluun, arviointiin ja kehittämiseen. Lisäksi hän haluaa selvittää millä keinoilla ja missä arjen tilanteissa lasten kuulemista, osallistumista ja vaikuttamista tuetaan. (Akola 2007: 2, 82.)

Suomalaisten haastatteluiden perusteella päiväkodin toiminnan suunnittelu on pääasiassa kasvattajien vastuulla. Toiminnan suunnittelun perustana on tutkimuksen mukaan toimintakauden alussa pidettävät suunnittelupäivät, jolloin henkilökunta kokoontuu yhdessä miettimään tulevaa vuotta. Toiminnan aiheet ja teemat ovat pääasiassa aikuisten suunnitteleamia ja myös virallinen varhaiskasvatuskulttuuri ohjaa suunnittelua. Näin ollen kasvattajien tavoitteet ja kiinnostuksen kohteet ohjaavat toimintaa jättäen lapset prosessin ulkopuolelle. Varhaiskasvattajat kokevat, että heidän taitonsa sisällyttää eri sisältöalueet toimintaan on tärkeä ja että he huolehtivat toiminnan monipuolisuudesta ja vaihtelevuudesta. Vaikka tutkimuksessa painottuu aikuislähtöisyys, on siellä myös lapsilähtöisyyteen viittaavia keinoja, joilla lasten osallisuutta tuetaan. Suunnitelmat saattavat olla joustavia ja lasten ideoiden mukaan niistä voidaan poiketa. Lapsille annetaan myös vaihtoehtoja, joista he voivat valita. (Akola 2007: 82–83.)

Tutkimuksessa näkyy voimakkaasti aikuisten kontrolli, joka hallitsee ja estää lasten osallisuutta. Tämä tulee esille siinä, että aikuiset määrittävät ne tilanteet, jolloin lasten kuuleminen ja osallistuminen on mahdollista. Vain yhdessä päiväkodissa saattaa vaihdella päivärytmi toimintahetken ja ulkoilun ajoittumisessa päivittäin. Tämä mukaan päiväkodissa voidaan joustaa tiukasti suunnitellusta päivän kulusta ja toimintaa voidaan suunnitella lasten tarpeiden mukaisiksi. (Akola 2007: 84.)

Tutkimuksen mukaan suomalaisissa päiväkodeissa käytetään havainnointia sekä lasten kanssa käytävää keskustelua lasten osallisuuden lisäämiseksi. Keskusteluissa lapset eivät kuitenkaan ole tietoisia osallisuudestaan, vaan heidät jätetään tämän prosessin

ulkopuolelle. Aikuiset eivät varaa etukäteen aikaa lasten kanssa käytäviin keskusteluihin, joten Akolan mukaan niitä ei pidetä tarpeeksi tärkeinä ja näin ollen järjestelmällisenä ja toiminnan asemassa. Kasvattajien mielestä lasten osallisuus päiväkodin toiminnan arvioinnissa ja kehittämisessä on haastava alue. Haastatteluun osallistujien on vaikea määritellä tilanteita, joissa lapsilta tullut palaute on muuttanut jotain toimintatapaa. Haastateltavat tuovat useasti esiin myös leikin merkityksen osana lasten osallisuuden kenttää. (Akola 2007: 86–87.)

Saksalaisten haastateltavien mukaan lasten osallisuus on itsestään selvä lähtökohta toiminnalle. Toiminnan suunnittelu lähtee lasten mielenkiinnonkohteista ja lasten rooli suunnittelussa on olennainen. Saksalaiset korostavat sitä, että lapsen tulisi olla tietoinen omasta vaikuttamisestaan. Esimerkiksi projektityöskentely on yksi työskentelytapa, joka korostaa tätä tietoisuutta. Aineisto osoittaa, että saksalaisessa päivähoidossa erityisesti teemojen valinnassa lasten osuus on tärkeä. (Akola 2007: 88.)

Kuten suomalaisessa, niin saksalaisessakin päivähoidossa toiminnan suunnittelu alkaa havainnoinnista. Haastateltavat kertovat havainnointien pohjalta käyvänsä lasten kanssa keskusteluita tulevasta teemasta. Lasten kanssa käydään keskustelua, joka mahdollistaa lasten tietoisuuden vaikuttamisen. Saksalaisten toiminnassa ei tutkimuksessa korostu varhaiskasvatukselle asetetut yleiset tavoitteet eivätkä sisältöalueet. Ne eivät ohjaa toimintaa vaikka oletettavasti taustalla vaikuttivatkin. (Akola 2007: 88–89.)

Lasten itsearviointia saksalaiset eivät tuo esille suomalaisten tavoin. Tutkimuksessa käy ilmi, että saksalainen arviointi on tavoitteellista ja sitä käytetään arvioimaan toimintaa ja päiväkodin käytäntöjä. Arvioivaa keskustelua saksalaiset käyvät projektien aikana sekä silloin kun projekti on saatu päätökseen. Arvioivia keskusteluita käydään niille varattuna aikana. Saksalaiset pitävät lasten äänen kuulumista tärkeänä kaikessa toiminnassa. Lapset ovat tietoisia arvioinnistaan ja oppivat perustelemaan mielipiteensä muille. (Akola 2007: 89.)

Tutkimuksen mukaan saksalaiset pitävät omaehtoista leikkiä lasten vaikuttamisen tärkeänä alueena. Lapsille on tarjolla leikin lisäksi myös vapaaehtoista toimintaa, johon lapset voivat halutessaan osallistua sekä tarjolla voi olla kahta rinnakkaista toimintaa. Näin lapsilla on mahdollisuus valita toimintansa. Kuten Suomessa, myös Saksassa

näkyä aikuisen kontrolli ja se ilmenee esimerkiksi lapsiin kohdistuvina käyttäytymisodotuksina. (Akola 2007: 89–90.)

Saksalaisissa tuloksissa selviää heidän käyttävän äänestämistä mahdollistamassa lasten osallisuutta. He käyttävät usein sanaa demokratia ja haluavat käyttää toimintatapoja jotka edesauttavat lasten osallisuuden toteutumista. Yhdessä suomalaisessa haastattelussa mainitaan äänestäminen, mutta demokratiaa ei mainita kertakaan. (Akola 2007: 90.)

Saksalaisessa ja suomalaisessa päivähoitokulttuurissa on tulosten mukaan eroja siinä, miten varhaiskasvattajat suhtautuvat lapsen osallisuuteen. Saksassa se on lähtökohtana toiminnalle ja haastatteluihin osallistuneet kuvaavat sitä selkeästi ja järjestelmällisesti. Suomessa lasten osallisuutta on nähtävissä hieman ja käytössä on jonkin verran sitä tukevia toimintatapoja, mutta silti lasten osallisuus esiintyy jäsentymättömänä ja pirstaleisena. (Akola 2007: 90.)

5 PÄIVÄKOTI HERTTUA

Päiväkoti Herttuassa on noin yhdeksänkymmentä lasta, jotka toimivat seitsemässä eri ryhmässä. Herttuassa työskentelee kaksitoista lastenhoitajaa ja kuusi lastentarhanopettajaa. Lastenhoitajat ovat koulutuksiltaan lähihoitajia, lähes valmiita sosionomeja, askarteluohjaajia sekä lastenohjaajia. Lastentarhanopettajien koulutustaustoina ovat vanha lastentarhanopettajan koulutus, sosionomi sekä kasvatuspsykologi. Herttua toimii kahdessa isommassa kokonaisuudessa nimiltään Muumilaakso ja Muumimetsä. Muumilaaksossa toimivat alle kolmevuotiaiden lasten pienryhmät, Muumimetsässä toimii neljä kotiryhmää, joista yksi on esiopetusryhmä. Myös nämä kotiryhmät on jaettu pienryhmiin, joissa lapset viettävät valtaosan päivästänsä.

Lisäksi päiväkodissa toimii päiväkodin johtaja, päiväkotiapulaisia ja keittiöhenkilökunta. Herttuan toiminta-ajatuksena on lasten tukeminen kasvamaan sekä yksilönä että ryhmän jäsenenä. Tärkeänä henkilökunta pitää tasa-arvoisuutta, toisten huomioimista, erilaisuuden kunnioittamista, leikki- ja työrauhaa sekä hyviä tapoja. Kasvattajat pitävät kaiken perustana hyvää ja turvallista oloa. (Päiväkoti Herttua 2010.)

5.1 Osallisuus päiväkotikiertä Hertzussa

Päiväkotikiertä Hertzun oman Varhaiskasvatussuunnitelman mukaan lasten oppimista tuetaan siten, että lapset ovat itse ideoimassa, suunnittelemassa ja toteuttamassa aiheita, jotka he kokevat mielenkiintoisiksi. Lapset ovat yksilöitä, joiden ajatuksia kuunnellaan ja heitä arvostetaan ihmisinä ja lapsina. Vuosittain tehtävissä ryhmäkohtaisissa toimintasuunnitelmissa aikuiset huomioivat juuri sen hetkisen lapsiryhmän toiveet ja tarpeet havainnoimalla lapsia sekä kuuntelemalla lasten ja perheiden toiveita. Lapset otetaan mukaan suunnittelutyöhön heidän mielenkiintonsa ja kykyjensä mukaan, koska juuri lapsilta tulevat ideat ja toteutukset edesauttavat parhaiten uuden oppimista. Hertzussa toimitaan paljon pienryhmissä, joissa lapset pääsevät helpommin suunnittelemaan ja toteuttamaan omiakin ideoita. (Päiväkotikiertä Hertzun varhaiskasvatussuunnitelma 2008: 6, 10.)

5.2 Osallisuuskysely päiväkotikiertä Hertzussa

VKK-Metro on suorittanut tutkimuspäiväkodeissaan osallisuuskyselyn tammikuussa 2010. Kyselyssä on kaksitoista kysymystä, joihin päiväkotikiertä Hertzussa on vastannut kolme kasvattajaa. Seuraavassa kerromme kysymyksistä ja päiväkotikiertä Hertzun työntekijöiden vastauksista niihin. Kysely on VKK-Metron suorittama pilottikysely, jossa on avoimien kysymysten avulla selvitetty henkilöstön ajatuksia lasten osallisuutta koskevista asioista ennen lopullisen tutkimuksen kysymyksiä.

Kyselyssä pyydetään pohtimaan, mitä työntekijät muuttaisivat lasten osallisuudessa päiväkodin toiminnassa, jos saisivat vapaasti valita. Kaksi kolmesta vastaajasta nostavat esiin kiireettömyyden ja ajan antamisen lasten yksilölliselle kohtaamiselle. Vastaajat kertovat ajatuksiaan siitä, että lapset näin hakisivat huomioita vähemmän negatiivisin keinoin ja että kaikkien lasten ääni tulisi kuuluviin tasapuolisesti. Lisäksi vastaajat kertovat halustaan tukea lapsia juuri kullekin ominaisessa ilmaisutavassa. He toivovat myös pienempiä ryhmäkokoja. (Venninen – Leinonen – Ojala 2010.)

Haastateltavat pohtivat, miten heidän mielestään lapsia kuunneltaisiin ihannepäiväkodissa sekä omia taitojaan kuunnella lapsia. Ihannepäiväkodissa olisi vastaajien mielestä aikaa olla läsnä ja kuunnella, havainnoida ja huomioida lapsia. Lisäksi siellä olisi lapsilla enemmän mahdollisuuksia valita tekemisensä ja aikuiset

pikemminkin tekisivät tarvittavia järjestelyjä lasten toiminnalle. Eräs haastateltava kokee kuuntelun ja läsnäolon ihannepäiväkodissa olevan jatkuvaa. Kyselyyn vastanneet kokevat olevansa hyviä kuuntelemaan lasten sydämellä olevia asioita. (Venninen ym. 2010.)

Tietoa lapsia askarruttavista asioista haastateltavat kokevat saavansa antamalla lapsille mahdollisuuksia ilmaista tunteita ja ajatuksia erikokoisissa ryhmissä. Menetelmiksi mainitaan lisäksi saduttaminen ja havainnoiminen sekä suoraan kysyminen lapsilta. Vastajat tuovat esille myös kasvatuskumppanuuden merkitystä. Vastauksissa korostuu aikuisten läsnäolon merkitys ja lasten kuuntelu sekä lasten elämässä olevien aikuisten välinen kommunikaatio; niin työyhteisön sisällä kuin vanhempienkin kanssa. Ammattitaitoaan lasten kuuntelussa työntekijät haluavat kehittää pääsemällä kiireettömään tilaan, jossa lapsia oikeasti ehtisi kuunnella. Aikuiset ovat kyselyn mukaan viimevuosina ottaneet lapset mukaan toiminnan suunnitteluun sekä tilojen muokkaamiseen. Lisäksi vastauksissa mainitaan kahteen otteeseen pienryhmätoiminta, joka lisää lapsen mahdollisuutta saada äänensä kuuluville. (Venninen ym. 2010.)

Työntekijät kokivat kiireen olevan este lasten kuulemiselle ja mainitsevat siitä kyselyn monessa kohdassa. Toisin sanoen he kokevat, että heillä rajattu mahdollisuus antaa aikaa lapsen kuulemiselle. Haastateltavat kokevat myös kasvattajien työkuultuurin olevan lasten kuulemista estävä tekijä. Aikuiset vahtivat lapsia ja puhuvat omia asioitaan, vaikka lapsilla olisi tarvetta aikuiselle. Myös lapsen ymmärretyksi tuleminen esimerkiksi kielimuurin takia nähtiin osallisuuden toteutumisen esteenä. (Venninen ym. 2010.)

Vastanneet kokevat, että aikuisten tuki lasten keskinäisessä vuorovaikutuksessa on tärkeä. Lisäksi aikuisten tehtäväksi nähtiin havainnointi, toiminnan mukauttaminen ja aikuisen rooli leikeissä. Työntekijät kokevat aikuisen olevan tärkeä tekijä ilmapiirin järjestämisessä otolliseksi. Aikuisten tuki tarkoittaa vastanneiden mielestä myös sitä, että lasten kanssa harjoitellaan mielipiteiden ilmaisua ja aikuinen voi olla tukena riitojen selvittelyssä. Aikuisten tulisi vastanneiden mielestä kehittää vuorovaikutusta lasten ja aikuisten välillä olemalla lähellä ja läsnä. Lisäksi aikuisten aktiivisuus ja tasavertaisuus vaatii huomioita aikuisilta. Nämä ovat asioita jotka esiintyvät kaikissa vastauksissa. (Venninen ym. 2010.)

Lisäksi kyselyyn vastanneita jää mietityttämään heidän oma havainnointi- ja aktivointitaito, sekä kyky saada kaikki lapset ilmaisemaan itseään jollakin tavalla. Lisäksi työnilo ja oma asenne työhön koetaan huomiota vaativiksi asioiksi. (Venninen ym. 2010.)

6 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

6.1 Tutkimustehtävä

Opinnäytetyömme tavoitteena on selvittää henkilökunnan näkemyksiä siitä, miten lapset päiväkotia Herttuassa ovat osallisia päiväkodin toiminnan suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa. Tutkimuskysymyksemme ovat: Miten työntekijät määrittelevät lapsen osallisuuden ja kokevatko he sen tärkeäksi? Millä tavoin työntekijät kokevat lapsen olevan osallinen leikin ja oman toiminnan aikana, sen suunnittelussa ja arvioinnissa sekä perushoitotilanteissa? Entä miten aikuiset mahdollistavat ja tukevat mielestään lapsen osallisuutta? Mikä mahdollisesti rajoittaa tai estää lasten osallisuuden toteutumista?

Tavoitteenamme on selventää nimenomaan työntekijöiden näkemyksiä. Tarkoituksemme on, että pohtiessaan lasten osallisuuden toteutumista haastattelutilanteissa, työntekijät aktivoituvat pohtimaan omaa työskentelyään ja mahdollisesti työstämään edelleen asenteitaan osallisuudesta. Toivomme, että opinnäytetyömme herättää keskustelua työyhteisössä ja auttaa heitä työstämään edelleen lapsen osallisuutta.

6.2 Työntekijöiden teemahaastattelu

Kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus on luonteeltaan kokonaisvaltaista ja siinä suositaan ihmistä tiedonkeruumenetelmänä. Laadullisten menetelmien käytössä suositaan sellaisia metodeja, joissa tutkittavien näkökulmat ja ääni pääsevät esille. Tällaisia metodeja ovat muun muassa haastattelut. (Hirsijärvi – Remes – Sajavaara 1997: 151.) Tavoittemme on ollut kerätä tietoa työntekijöiden henkilökohtaisista näkemyksistä ja kokemuksista. Voidaksemme selvittää näitä, olemme tehneet kvalitatiivisen opinnäytetyön.

Laadulliselle tutkimukselle on ominaista, että tapauksia käsitellään ainutlaatuisina ja aineistoa tutkitaan sen mukaisesti. Tutkimussuunnitelma muotoutuu siis tutkimuksen edetessä ja sen toteutuksen on oltava riittävän joustava suunnitelmien mahdollisesti muuttuessa olosuhteiden mukaisesti. (Hirsijärvi ym. 1997: 151.) Olemme olleet yhteydessä päiväkotia Herttuaan ja keskustelleet heidän kanssaan opinnäytetyöstämme. Päiväkoti on antanut luvan käyttää nimeään opinnäytetyössä. Haastateltavien nimiä ei kuitenkaan paljasteta ja heille on myös kerrottu anonymiteetistä. Olemme nauhoittaneet haastattelut, jonka jälkeen olemme litteroineet eli kirjoittaneet auki haastattelun sana sanalta. Tutkimuksen valmistuttua olemme tuhonneet nämä aineistot silppuamalla paperiset tiedostot haastatteluista sekä tuhoamalla äänitiedostot.

Teemahaastattelu on välimuoto lomakekyselyn ja avoimen haastattelun välillä. Teemahaastatteluissa aihepiirit eli teemat ovat tiedossa, mutta kysymysten tarkka muoto ja järjestys puuttuvat. (Hirsijärvi ym. 1997: 197.) Olemme keränneet opinnäytetyömme aineiston teemahaastattelemalla päiväkotia Herttuaan kasvatushenkilöitä marraskuussa 2010. Olemme tehneet neljä yksilöhaastattelua, joihin on osallistunut kaksi lastentarhanopettajaa sekä kaksi lastenhoitajaa. Koska olemme halunneet kerätä aineistoa monipuolisesti, olemme varmistaneet, että ainakin kaksi päiväkodissa työskentelevää ammattiryhmää ovat edustettuina. Vain yhden ammattiryhmän haastattelu ei takaisi sitä, että vastauksia voisi yleistää kattamaan koko varhaiskasvatustahenkilöstöä päiväkotia Herttuassa. Olemme keränneet haastateltavilta kirjalliset luvat haastattelumateriaalin käyttämiselle opinnäytetyössämme.

Teemahaastattelun runkoa tehdessä perehdytään tutkittavaan ilmiöön ja sitä kuvaaviin peruskäsitteisiin. Käsitteet jaetaan pienempiin, tarkempiin alakäsitteisiin, josta haastattelurunkoa lähdetään rakentamaan. Haastattelussa on pääotsikoiden eli teemojen alla tarkentavia kysymyksiä, alakysymyksiä. Itse haastattelutilanteessa alakysymykset toimivat haastattelijan muistilistana sekä keskustelua ohjaavina kiintopisteinä. Teemojen tulee kuitenkin olla sen verran väljiä, että tutkittavan ilmiön moninainen sisältö välittyy mahdollisimman hyvin. (Hirsijärvi – Hurme 2004: 66–67.) Ennen haastattelurungon laatimista olemme tutustuneet Herttuaan päiväkodissa tehtyyn kyselyyn osallisuudesta, lasten osallisuuteen ja varhaiskasvatustoimintaa koskevaan kirjallisuuteen. Olemme laatineet haastattelurungon hyvissä ajoin ennen haastatteluja ja täydentäneet sitä hieman ennen haastatteluja. Teemoina ovat olleet lasten osallisuus, päiväkodin toiminta, sen suunnittelu ja arviointi. Haastattelulomake on toiminut

enimmäkseen tukena teemoista kysyttäessä, eivätkä haastattelut käytännössä ole edenneet siinä järjestyksessä, kuin ne paperissa lukevat.

Haastattelumme pääteemoina ovat olleet osallisuuden määritelmä ja sen merkitys lapsille. Olemme tarkentaneet teemaa kysyen lasten osallisuuden tärkeydestä suunnitteluvaiheessa sekä työntekijöiden käsitystä siitä, ovatko lapset tietoisia omasta osallisuudestaan. Lisäksi olemme pyytäneet haastateltavia omin sanoin kertomaan millä eri tavoin lapset pystyvät vaikuttamaan päiväkodin toimintaan. Tähän teemaotsikkoon, lasten vaikuttamismahdollisuudet, olemme sisällyttäneet tarkentavia kysymyksiä asioista, joihin lapset pystyvät vaikuttamaan sekä mitä keinoja heillä on ilmaista näkemyksiään. Lisäksi olemme haastatelleet työntekijöitä siitä, miten he varmistavat kaikille lapsille tasapuolisesti kuulluksi tulemisen mahdollisuuden ja toteutuuko osallisuus joissain tilanteissa toisia paremmin. Olemme pyytäneet työntekijöitä myös pohtimaan lasten osallisuutta estäviä tekijöitä.

Haastattelun suunnitteluvaiheessa perehdytään tutkimusongelmaan, josta jaotellaan ilmiöiden pääluokat. Pääluokista muovataan haastattelulle teema-alueet, joihin tehdään tarkentavia kysymyksiä. Analyysivaiheessa luokitellaan vastaukset ja tulkitaan niitä. (Hirsijärvi – Hurme 2004: 67.) Tiedonkeruumenetelmänä käytämme puolistrukturoitua haastattelua, jossa ei käytetä kysymykseen valmiita vastausvaihtoehtoja, vaan haastateltava saa vastata kysymykseen omin sanoin (Eskola – Suoranta 1998: 87).

Olemme keränneet opinnäytetyössä tarvittavan aineiston itse, emmekä ole käyttäneet valmiita aineistoja. Olemme keränneet aineiston loppusyksystä 2010, jotta päiväkodin toimintavuotta on ehtinyt kulua jo muutamia kuukausia. Toimintavuosi alkaa päiväkodissa elokuussa joka olisi saattanut olla sekava ajankohta; monet lapsista vielä totuttelevat silloin olemaan päiväkodissa eikä ryhmillä ole ollut aikaa ryhmäytyä. Opinnäytetyömme haastatteluihin on osallistunut yhteensä neljä työntekijää.. Haastateltavat työskentelevät eri lapsiryhmissä. Näitä ovat 6-vuotiaiden, 2–4-vuotiaiden, 3–4-vuotiaiden sekä 3–5-vuotiaiden lasten ryhmät.

6.3 Aineiston teemoittelu

Aineiston analyysin perustana toimii aineiston kuvaileminen. Tämä tarkoittaa henkilöiden, tapahtumien tai kohteiden ominaisuuksien ja piirteiden kartoitusta. Pelkkä aineiston kuvaileminen ei kuitenkaan riitä, se toimii ainoastaan analyysin perustana. Aineiston luokittelu on myös tärkeä osa analyysiä. Sen varassa haastatteluaineistoa voidaan tulkita ja tiivistää. Luokittelu jäsentää aineistoa. Analyysin tavoite luokittelun jälkeen on löytää luokkien väliltä säännönmukaisuuksia tai samankaltaisuuksia. (Hirsijärvi – Hurme 2004: 145, 147, 149.)

Haastattelumateriaalia on kertynyt satakolmekymmentä minuuttia, jonka olemme litteroineet 40 sivuun. Litteroinnin jälkeen olemme perehtyneet aineistoon, jonka jälkeen olemme tiivistäneet sitä. Olemme jakaneet aineiston neljään teemaan, joista kunkin alle on kertynyt muutama alaluokka. Luettuamme litteroitua aineistoa useaan otteeseen sieltä on alkanut nousta vastauksia seuraaviin neljään teemaan: lapsen osallisuuden määrittely ja merkitys, aikuisen rooli osallisuuden mahdollistajana, lapsen osallisuusmahdollisuudet toiminnassa sekä osallisuutta estävät ja rajoittavat tekijät. Näihin pääluokkiin olemme saaneet jaoteltua aineiston mielestämme tasaisesti samalla esitellen tuloksissa mahdollisimman kattavan kuvauksen haastatteluista.

Koska aineisto on kerätty teemahaastattelulla, toimii teemahaastattelurunko aineiston koodauksen apuvälineenä. Teemahaastattelurungon rakentamisessa on käytetty aiemmista tutkimuksista kerättyjä teoreettisia näkemyksiä. Tällöin aineistosta seulotaan teemahaastattelurungon avulla esille sellaisia kohtia, jotka kertovat kyseisistä asioista. On kuitenkin huomioitava, että jo tässä kohdassa tehdään vahvastikin tulkinnallista työtä. (Eskola–Suoranta 1998: 153.) Olemme analyysivaiheessa yrittäneet jakaa aineistoa ensin teemahaastattelurungon teemojen mukaisesti. Tällöin emme kuitenkaan saaneet mielestämme kattavasti kerrottua aineistosta, sillä haastatteluissa nousee esiin mielestämme oleellisia asioita myös haastatteluissa käyttämiemme teemojemme ulkopuolelta. Haastattelu-teemamme painoutuivat osallisuuden suunnitteluun ja sen arviointiin. Vastauksissa on paljon aineistoa myös toiminnasta ja teemoittelemalla vastaukset eri tavalla kuin haastattelurungossa, olemme saaneet toiminnan otettua huomioon tuloksia analysoidessamme.

6.4 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus

Ensimmäinen eettinen ratkaisu on opinnäytetyön aiheen valinta. Tässä kohtaa on mietittävä, kenen ehdoilla tutkitaan ja miksi ylipäätään ryhdytään tutkimaan. Aiheen tulee olla merkityksellinen huomioiden mahdollisesti sen yhteiskunnallinen merkitys (Hirsijärvi ym.1997: 26.) Olemme valinneet aiheeksemme osallisuuden varhaiskasvatustoimissa päiväkodissa, sillä tulevina sosionomeina tämä opinnäytetyö tulee antamaan meille työkaluja tulevassa työssämme. Toivomme, että opinnäytetyömme herättää keskustelua varhaiskasvatuksen piirissä yleensä.

Tutkimuksen kohteena olevien henkilöiden kohtelu on eräs tärkeimmistä eettisistä kysymyksistä. Tutkimukseen osallistuvien henkilöiden suostumus on ehtona heidän tutkimiselle. Haastateltaville on selkeästi tiedotettava, mihin he osallistuvat sekä minkälaisia riskejä heidän osallistumiseensa mahdollisesti liittyy. Tutkittaville on hyvä tehdä selväksi anonymiteetti eli se, ettei heistä ole tunnistetietoja lopullisessa opinnäytetyössä. Osallistumisen tulee olla vapaaehtoista. Kokonaisuudessaan tutkimuksen kohteena olevia tulee kohdella kunnioituksella. (Hirsijärvi ym. 1997: 26.) Olemme pyytäneet opinnäytetyötä tehdessämme haastateltavilta kirjallisen luvan (LIITE 1) käyttää heidän antamiensa tietoja opinnäytetyössämme. Lisäksi olemme kertoneet heille, että tutkimusaineisto tullaan hävittämään opinnäytetyön valmistuttua ja että ainoa tunnistetieto raportissamme tulee olemaan päiväkodin nimi.

7 TULOKSET

Opinnäytetyömme aineistosta nousee esiin neljä teemaa. Näistä ensimmäisenä käsittelemme työntekijöiden näkemyksiä lasten osallisuudesta yleensä, sekä sen merkityksestä lapsille. Tämän jälkeen tarkastelemme työntekijöiden näkemyksiä lasten osallisuuden toteutumisesta toiminnan aikana, sen suunnittelussa ja arvioinnissa sekä perushoitotilanteissa. Tuomme lisäksi esiin tuloksissa ilmenneitä työntekijöiden ajatuksia aikuisen roolista lasten näkemysten ja mielipiteiden selvittäjinä sekä lasten osallisuuden mahdollistajina. Lopuksi käsittelemme lasten osallisuutta estäviä ja rajoittavia tekijöitä. Olemme lisänneet tuloksia havainnollistamaan suoria lainauksia haastatteluista, ja olemme vaihtaneet haastateltavien nimet itse keksimiimme

suojataksemme haastateltavien anonymiteetin. Kutsumme työssämme haastateltavia nimillä: Siiri, Elina, Hannele ja Päivi.

7.1 Lapsen osallisuuden määrittely ja merkitys

Haastateltavat määrittelevät lasten osallisuuden lasten äänen kuuluviin tulemisena sekä heidän osallistumisena kaikkiin itseään koskeviin asioihin. Osallisuutta kasvattajat kokevat olevan se, että lapset voivat valita mitä leikkivät. Vastauksista ilmenee myös, että työntekijät pitävät tärkeänä molemminpuolista kunnioitusta lasten ja aikuisten välillä. Aikuiset ja lapset sopivat yhdessä ryhmän käyttäytymissäännöt, mikä tukee lapsen osallisuutta. Työntekijät pitävät tärkeänä, että lapset huomioidaan omina itsenään ja he korostavat, että lasten mielipiteet ovat yhtä arvokkaita kuin aikuisenkin. Työntekijöiden mielestä osallisuus on taito, jota lasten on mahdollista oppia ajan ja harjoittelun myötä.

”Noi lapset on jo niinku kasvanu. Et nyt niil on niinku jo ehkä enemmänki mielipiteit, niin et se pohjatyö on vähän niinku tehty jo.” (Siiri)

”Nää on oikeestaan aika alkeita, et mitä on näitten kans... et sen takii tää osallisuuski varmaan, varmaan semmonen tota, mikä varmaan koht loksahaa ku ollaan sitä käyty. Et he tuo ilmi niitä omiaan...” (Elina)

Työntekijät kertovat, että lasten osallisuus näkyy heidän kokonaisvaltaisessa ilmaisussa, siinä että lapset ovat mukana toiminnassa. Työntekijät kertovat palaavansa keskusteluisa menneeseen toimintaan jälkeinpäin lasten kanssa. Näin he kertovat varmistavansa, että lapset ovat tietoisia osallisuudestaan ja vaikutuksistaan toimintaan. He kokevat kuitenkin, että lapsilta voisi enemmän kysellä, ovatko nämä osallisuudestaan tietoisia. Haastateltavat korostavat sanallista vuorovaikutusta ja keskusteluja lasten kanssa keinoina selvittää lapsen näkemyksiä.

Osa työntekijöistä kokee, että lapset ovat tietoisia osallisuudestaan, vaikkeivät lapset tätä ääneen sanoisi. Toiset työntekijät taas kokevat lasten olevan vain vähän tietoisia osallisuudestaan ja kertovat, etteivät he sitä ole lapsilta kysyneetkään. Haastateltavat mainitsevat iän olevan tärkeä vaikuttaja. Työntekijät kokevat, että on helpommin mahdollista tehdä vanhemmat lapset on tietoisiksi omasta osallisuudestaan. Muutamat työntekijät kertovat tehneensä lapsille näkyväksi näiden osallisuuden myös rajaamalla

päivästä tietyn ajan, jolloin lapset tietävät voivansa esittää toiveita. Toiveiden esittämiselle on varattu oma aikansa esimerkiksi lasten ja aikuisten kokoontuessa päiväpiiriin.

Työntekijät pitävät lasten osallisuutta tärkeänä, jotta lapset saavat mahdollisuuden ilmaista tarpeensa, mielipiteensä, toiveensa ja ideansa. He kokevat, että tämä synnyttää avoimen vuorovaikutussuhteen aikuisen ja lasten välille. Lisäksi työntekijät näkevät, että lasten motivaatiota lisää lasten mukanaolo toiminnan suunnitteluvaiheessa. Merkityksellistä lasten osallisuus on työntekijöiden mielestä siksi, että lapsilla on mahdollisuus tehdä niitä asioita, jotka tuottavat heille hyvän mielen.

”Lapset on täällä päiväkodissa joka tapauksessa pitkän ajan. Ja jos hän ei pääse olemaan oma itsensä siellä ja tekemään sellaisia asioita jotka tuottaa itselle hyvän mielen, ni se on aika rankka päivä. Ja jos sua ei moneen tuntiin nähdä eikä kuulla eikä huomioda, ni voi vaan miettiä että miltä se tuntuu, jos näkee vaan ohimeneviä ihmisiä eikä aikuiset pysähdy kohdalle.” (Hannele)

7.2 Lapsen mahdollisuudet osallisuuteen toiminnassa

Kaikki haastateltavat mainitsevat omaehtoisen leikin lasten mahdollisuudeksi vaikuttaa omaan tekemiseensä. Lapset saavat tuoda päiväkotiin omia lelujaan ja leikkiä niillä omaehtoiselle leikille tarkoitettuna aikana. Työntekijät kertovat leikki- ja kädentaitovälineiden olevan jatkuvasti lasten saatavilla ja käytettävissä. Näin ollen lapsilla on paljon valinnanvaraa ja mahdollisuuksia keksiä, mitä he tahtovat tehdä. Omaehtoisen leikin valintamahdollisuuksia rajoittaa kuitenkin se, että mieleinen lelu saattaa olla jo jonkun muun lapsen käytössä, kun lapset haluavat sillä leikkiä. Tällaisissa tilanteissa ryhmässä aikuinen voi tuellaan varmistaa, että kaikki saavat vuorollaan käyttää leikkivälineitä. Eräs haastateltava kertoo ryhmien olevan vuorotellen ulkona, jotta lapsilla olisi enemmän mahdollisuuksia valita leikkinsä ja leikkivälineensä.

Osa haastateltavista korostaa, että lasten omaehtoista leikkiä pyritään aktiivisesti tukemaan muun muassa tuomalla lapsille materiaaleiksi erilaisia välineitä leikkeihin. Lisäksi aikuiset pyrkivät ryhmässä mahdollistamaan leikin jatkamisen, jos lapset niin haluavat, eikä leikkivälineitä ole korjattava heti näille kuuluville paikoille. Haastateltavat kertovat, että vanhimmilla lapsilla on toisinaan enemmän mahdollisuuksia valita esimerkiksi ulkoiluajankohtansa, jolloin leikkiä ei sen takia tarvitse jättää kesken. Työntekijät kokevat voivansa antaa vanhemmille lapsille

enemmän vastuuta tekemisistään, jolloin heillä on myös enemmän vapautta valita tekemisensä.

”Kyl ne lapset ite tietää mitä ne halua leikkii, meil on niin vapaasti kaikki saatavilla, et he voi ite sieltä vaan ottaa ja valita mitä he haluis tehdä.”
(Elina)

Jokainen haastateltava kertoo työskentelystä, jota he kutsuvat ”päivän henkilöksi”. Tämä tarkoittaa jokaisen lapsen mahdollisuutta päättää yhden päivän leikistä ja toiminnasta. Ryhmän kasvatushenkilöstä ja ryhmän muut lapset haastattelevat päivän henkilöä aikaisemmin, jolloin he pystyvät ennalta valmistelemaan päivän toimintaa yhdessä lapsen kanssa.

Valtakunnallinen varhaiskasvatussuunnitelma ja -esiopetussuunnitelma toimivat ohjenuorana päiväkodin toiminnan suunnittelulle määritellen ne taidot, joita päiväkodissa kuuluu harjoitella. Ryhmien on myös noudatettava päiväkodin omaa varhaiskasvatussuunnitelmaa. Seuraavaksi työntekijät tarkastelevat ryhmän lasten tarpeita sekä sitä, mitä taitoja heidän olisi hyvä harjoittaa. Näiden perusteella ryhmän aikuiset tekevät joko koko vuodelle tai puolelle vuodelle alustavan toimintasuunnitelman. Tässä vaiheessa joidenkin ryhmien varhaiskasvattajat kyselevät lapsilta ja heidän vanhemmiltaan toiveita tulevalle vuodelle. Kysymyksiä työntekijät esittävät esimerkiksi ennen esikoulun aloittamista tulevilta esikoululaisilta. Lisäksi he esittävät kysymyksiä päiväkodissa pienryhmissä lapsille ja vanhempainkeskusteluissa vanhemmille.

Päiväkodin työntekijät suunnittelevat toimintaa viikoittain omissa ryhmissään. Näissä palavereissa työntekijät suunnittelevat seuraavaa viikkoa, huomioiden samalla hieman pidemmällä olevat pyhät ja muut tärkeät päivät, esimerkiksi isänpäivän. Joissain ryhmissä viikon ohjelmalle on valmis runko, tiettyinä päivinä on tietynlaista toimintaa. Joissain ryhmissä taas ei ole tarkkaa viikko-ohjelmaa, vaan aikuiset suunnittelevat sen edellisen viikon palaverissa. Viikkopalavereissa työntekijät pohtivat edellisen toimintakerran onnistumista sekä lasten sitoutumista siihen ja toistavat esimerkiksi sellaisia lauluja musiikkituokioilla, joista lapset ovat pitäneet. Palavereissa työntekijät keskustelevat havainnoinneistaan lapsiryhmässä, mistä lapset ovat olleet innostuneita ja mitä muuta toimintaa heidän kanssaan voisi tehdä.

”Aika paljon se rakentuu silleen, et miten se edellinen kerta meni. Et aha, ne oli kivoja juttuja ne ja näitkö kuinka hänkin nautti siitä.” (Hannele)

Kaikissa haastatteluissa ilmenee, että aikuiset suunnittelevat pohjan toiminnalle ja tekevät lopulliset päätökset. Aikuiset ottavat suunnittelussa huomioon havainnoin kerätyt tiedot lapsiryhmästä ja lasten esittämät toiveet, mutta suunnitelman tekevät kuitenkin pääosin pelkästään aikuiset. Osa haastateltavista toteaa, ettei lasten osallisuus toiminnan suunnittelussa näy eikä siihen ole paljoa panostettu. Muutamat haastateltavat tuovat esiin toiveensa lisätä osallisuutta juuri suunnitteluvaiheessa.

Aikuisten tekemät toiminnan suunnitelmat perustuvat lapsiryhmän ikään, kaksikielisyyteen, kiinnostuksenkohteisiin sekä kehitystasoon. Aikuiset kokevat, että lapsilla on mahdollisuuksia vaikuttaa aikuisen suunnittelemaan toimintaan. Aikuiset kertovat tekevänsä suunnitelmat riittävän väljiksi, jotta lapset voivat sen puitteissa vaikuttaa toimintaan. Eräs vastaajista toteaa, että aikuiselle voi välillä olla haastavaa luoda suunnitelmat tarpeeksi väljiksi, sillä hänellä saattaa olla valmis mielikuva toiminnasta. Haastateltavan mielestä lapset ovat kuitenkin enemmän motivoituneempia, kun heidän ideoitaan toteutetaan.

”Kun se lapsi on saanu niinku osallistuu siihen suunnitteluun ja sit ne on ollu jollain tasolla hänen valintojaan, nii hän on varmaan niinku motivoituneempi sitte, niinku tekemään niitä asioita.” (Siiri)

Työntekijöiden mukaan lapset voivat osallistua konkreettisempaan toiminnan suunnitteluun, esimerkiksi liikuntatuokioiden tai musiikin sisältöön. Tällöin aikuinen on kuitenkin suunnitellut toiminnaksi musiikin tai liikunnan, ja lapset voivat vaikuttavaa enemmän kappaleiden tai urheilulajin valintaan. Aikuiset suunnittelevat toimintaa niin, että jokaisella työntekijällä on mahdollisuus toteuttaa toiminta omalla tavallaan, omat kyvyt ja persoonallisuus huomioiden. Aikuisen tekemää suunnitelmaa ollaan valmiita muuntelemaan lapsilta tulleiden toiveiden mukaan.

”Et tottakai sekin on sit tärkeätä, et aina ei oo sitä tiettyä kaavaa minkä mukaan... tai että kun aikuinen sanoo niin sit kans näin tehdään. Myös se valinnan vapaus...” (Päivi)

Aikuiset jakavat lapset ikäryhmittäin pienennettyihin ryhmiin, jolloin he huomioivat jokaisen kehitystason niin, että lapset varmasti ymmärtävät ja saavat irti jotain toiminnasta. He jakavat lapset pienryhmiin myös, jotta tunnelma pysyisi rauhallisena ja

lasten olisi mukavampi osallistua toimintaan. Aikuiset kokevat, että kaikilla lapsilla on oikeus tehdä asioita omalla tasollaan, heidän ikänsä, kehityksensä ja taitonsa huomioiden. Pienryhmissä lapset pääsevät joskus toivomaan, mitä ryhmässä tehdään.

Työntekijät kertovat ottavansa lapset joskus mukaan konkreettiseen suunniteluun. Joissain ryhmissä aikuiset kyselevät lapsilta säännöllisesti toiveita tulevaan toimintaan ja päivän henkilöinä ollessaan lapset saavat päättää yhden päivän sisällöstä. Joissain ryhmissä lapset saavat joskus ehdottaa mitä haluaisivat tehdä. Tämän jälkeen ryhmä äänestää ehdotuksista ja eniten ääniä saanut ehdotus valitaan. Aikuiset pyrkivät antamaan puheenvuoroja tasaisesti kaikille lapsille. Eräessä vastauksessa ilmenee, että halukkaat lapset saavat suunnitella ja toteuttaa aamukokoontumisen vuorollaan. Lapset saavat tähän halutessaan ohjausta aikuiselta. Aamukokoontumiset lapset saavat toteuttaa joko yksin tai parin kanssa. Aikuiset kokevat, että lapsilla on jossain määrin mahdollisuus vaikuttaa myös retkikohteisiin.

”Sillon ku meil on nää aamukokoontumiset, nii lapset sit niinku pitää niitä aina kukin vuorollaan nii, et jotkut on halunnu tehä sen niinku parityös-kentelynä. Ja sit et jos se laps niinku, et jos ne on halunnu ihan keskenään sen suunnitella, nii ne on voinu pyytää sit tarvittaessa niinku aikuista sitte että ..apua, et miten jonku asian vois tehdä.” (Siiri)

Fyysisten leikkiympäristöjen suunnitteluun lapset ovat vaihtelevasti olleet osallisia. Joidenkin haastateltavien mukaan lapset ovat saaneet aikaisemmin osallistua fyysisen ympäristön suunnitteluun, joissain ryhmissä aikuiset suunnittelevat tiloja vuosittain lasten kanssa ryhmän vaihtuessa. Joissain ryhmissä lapset eivät ole juurikaan saaneet olla osallisia fyysisen ympäristönsä suunnitteluun, vaan ympäristö on aikuisen ideoima ja suunnittelema. Leikkiympäristön suunnittelussa aikuinen huomioi leikkivälineiden omaehtoisen käytön tukemisen, jolloin tavaroita on laitettu lasten tasolle.

”Meil on koko ajan laskettu enemmän tavaroita alaspäin. Viime vuonna istuttiin lasten kanssa alas ja kysyttiin mitä te tänne haluaisitte.” (Hannele)

Työntekijät kertovat, että lapsilla on vapautta valita eri toimintojen välillä, ja että osallistuminen toimintaan on vapaaehtoista. Monet haastateltavat kertovat osallisuuden toteutuvan lasten valinnanvapautena aikuisen luomien vaihtoehtojen välillä. Valinnanvaraa lapsilla on joissain ryhmissä esimerkiksi ulkoiluun liittyvissä asioissa, lepohetkellä luettavien kirjojen valinnassa ja improvisaatio-hetkillä. Kaikki

haastateltavat painottavat, että osallistuminen ohjattuun toimintaan on lapsille vapaaehtoista, eivätkä he tahdo pakottaa lapsia osallistumaan mihinkään.

Työntekijöiden mielestä lapset ovat melko vähän osallisia juhlapyhinä ja päiväkodin yhteisissä juhlissa. Vaikuttamismahdollisuuksia he kokevat lapsilla olevan siinä, mitä ruokia tarjoillaan ja esimerkiksi mitä oma ryhmä esittää juhlissa. Aikuiset kuitenkin päättävät, mitä juhlia vietetään. Naamiaisetkin ovat vastausten mukaan suureksi osaksi aikuisen suunnittelemia, jolloin lapsen päätöksentekomahdollisuudet rajoittuivat oman asun valintaan. Aikuiset kuvaavat olevansa mahdollisuuksien ja kokemusten tarjoajia. Samalla he tekevät suunnitelmat kuitenkin tarpeeksi joustaviksi, jotta lapset pystyvät vaikuttamaan niihin.

”Jokainen on niinku omissa pienryhmissään niinku jutellu ja haastatellu niit lapsia ja mitä ne niinku sit toivois ja sitte vaikka vappuna nii jokainen on vaikka voinu tuoda siihen sit sen oman juttunsa.” (Siiri)

Haastateltavat kertovat aikuisten pääsääntöisesti arvioivan toimintaa, eikä lasten koeta olevan tähän juurikaan osallisia. Arviointi tapahtuu kasvattajien mukaan enimmäkseen aikuisten viikkopalavereissa. Arviointia työntekijät kertovat tapahtuvan lisäksi päivittäin myös perushoitotilanteissa. Aikuiset kysyvät lasten mielipiteitä joissain ryhmissä usein ryhmän aikuisten ja lasten kokoontuessa päivittäin, palaten aikaisempaan toimintaan ja antaen lasten kommentoida sitä. Pienryhmissä aikuiset ja lapset keskustelevat lisäksi siitä, minkälainen mielikuva lapselle on jäänyt siitä mitä ryhmässä on juteltu ja tehty, sekä miten voisi toimia toisin. Haastatteluissa ilmenee, että tämänlaista keskustelua toivotaan lisää.

No me kysytään päiväpiirillä lapselta siitä, et mitä on tehty. Ja se kertoo jo sen et onko jääny ees mieleen et mitä ollaan tehty. Et se on osalle. Ja sit saatetaan, et mikä siinä oli kivaa ja mitä haluisit tehdä toisin. Sitä vois kysyä lapsilta myös paljon enemmän.” (Hannele)

Arvioinnin tärkeimpänä välineenä työntekijät pitävät havainnointia. Aikuiset havainnoivat lasten leikkiä, vuorovaikutusta ja toimintaa. He havainnoivat, kuinka innostuneita ja sitoutuneita toimintaan lapset ovat. Vaihtelua arvioinnin kohteista on jonkin verran vastausten välillä. Osa vastaajista kertoo, että ryhmän aikuiset arvioivat enimmäkseen perushoitotilanteita. Osa kertoo, että ryhmän aikuisten panostavat suunnitellun toiminnan arviointiin. Toiset taas toteavat, etteivät arvioi ennalta suunniteltuja toimintoja lainkaan aikuisten kesken.

Haastateltavat kertovat arvioivansa myös omaa toimintaansa. Eräs haastateltava kertoo pohtivansa, onko hän ottanut lapsia tarpeeksi huomioon ja onko hän antanut jonkin oman näkemyksensä vaikuttaa lapsiryhmän toimintaan. Arvioinnin tukena työntekijät pitävät työkaverin palautetta sekä aiemmin tehtyjä videointeja siirtymätilanteista. Eräs haastateltava kokee hyödylliseksi toisen ryhmän työntekijöiltä saadun palautteen omaan toimintaan. Haastateltavat kertovat arvioinnin tapahtuvan pääosin suullisesti työntekijöiden kesken. Eräs työntekijä ei koe, että arviointia juurikaan tehdään kirjallisesti. Osa haastateltavista näkee arvioinnin olevan osa arkea ja tukena esimerkiksi siirtymätilanteita järjestellessä.

”Mut se mikä toimii hirveen hyvin mejän ryhmän aikuisten kesken, et kun mä nään tässä jonkin tilanteen et tää ei toimi, ni mä sanon sen heti.”
(Päivi)

Työntekijät eivät koe, että lapsilla olisi mahdollisuus vaikuttaa siihen, mihin aikaan päiväkodissa levätään. Haastateltavat toteavat, ettei lapsilla eikä aikuisilla ole mahdollisuuksia vaikuttaa ruokailun sisältöön tai ajankohtaan, vaikka itse ruokailun aikana he kokivat, että lapsilla on mahdollisuus tulla kuulluiksi.

Aikuiset pyrkivät tekemään siirtymätilanteet niin, ettei koko ryhmä kerralla olisi esimerkiksi pukemassa. Siirtymätilanteilla työntekijät tarkoittavat pukemistilanteita sekä tilanteita, joissa siirrytään tilasta tai toiminnasta toiseen. Siirtymätilanteissa ikä on vaikuttava tekijä. Työntekijät pystyvät luottamaan enemmän isompiin lapsiin ja heidän itsenäisyyteen, mikä helpottaa lasten jakamista pienryhmiin myös siirtymätilanteissa. Aikuiset kokevat siirtymätilanteet hankaliksi suurten ryhmien takia, ja päiväkodin kasvattajat pyrkivät koko ajan lisäämään lasten osallisuutta siirtymätilanteissa muun muassa jakamalla heidät pienempiin ryhmiin.

”Siirtymätilanteet on hoidettu niin, että siinä tulee vaan muutama lapsi kerrallaan. Ja ettei aikuinen oo vaan se yleismies Jantunen, joka ei pysty pysähtymään. Vaan ottaa vaan kenkää pois, seuraavaa takkia ja seuraavaa, pystymättä keskittymään oikeastaan kehenkään.” (Hannele)

7.3 Aikuisten keinoja tukea lasten osallisuutta

Työntekijöiden mielestä aikuisen rooliin lasten osallisuuden mahdollistajina kuuluu ennen kaikkea läsnäolo arjessa, jotta lapsi tulee kuulluksi kaikessa tekemisissään. Tärkeäksi he kokevat jokaisen lapsen päivittäisen huomioimisen ja kohtaamisen.

Hyväksyvä ja kuunteleva ilmapiiri edesauttaa sitä, että lapset uskaltavat ilmaista mielipiteitään. Tärkeää on lapsen tasolle laskeutuminen. Haastateltavien mielestä ryhmän turvallinen ilmapiiri on perusedellytys lasten mahdollisuudelle olla osallisia.

”Siis se, että se oma, oma olemus mitä sä tuot itsestäs niinku esille lapsille, hyväksyvä, kuunteleva... et sellasta luottamusta herättävä, niin sillohan laps uskaltaa puhuu.” (Elina)

Työntekijät kertovat kuuntelevansa lapsia paljon. He antavat jokaiselle mahdollisuuden ja vuoron kertoa itseään kiinnostavista asioista. Tämä korostuu varsinkin ryhmän yhteisissä kokoontumisissa, joissa aikuiset pyrkivät antamaan kaikille lapsille mahdollisuuden ilmaista itseään. Aikuiset kokevat, että vanhemmat lapset kertovat sanallisesti toiveitaan suoraan aikuisille, ja että nämä myös osaavat vaatia aikuiselta enemmän. Pienempien lasten näkemykset selviävät työntekijöille enemmänkin havainnoinnin kautta.

Aikuisen tehtävä osallisuuden mahdollistajana on lapsen kannustaminen omien näkemystensä esittämiseen. Eräs vastaajista mainitsee kaiuttamisen keinokseen tukea lasten mahdollisuutta tuoda ilmi mielipiteitään ja ajatuksiaan. Kaiuttamalla työntekijä vahvistaa lasten kertomaa toistamalla ne. Tällöin lapset kuulevat asiansa aikuisen toistamana ja saavat sille vahvistuksen.

”Ja myös käytän aika paljon kaiuttamista, eli kun lapsi sanoi isänpäivästä että meillä oli kakku jossa oli viinirypäleitä, niin ai teillä oli kakku jossa oli viinirypäleitä. Niin, et se lapsi kuulee sen mielipiteensä ja sitä vahvistetaan.” (Hannele)

Lasten nostamia ajatuksia aikuiset käsittelevät useissa lapsiryhmissä koko ryhmän kanssa. Työntekijät kertovat havainneensa kahdenkeskeiset hetket työntekijän ja yksittäisen lapsen välillä hyväksi tilaisuuksiksi nostaa esiin asioita kyseisen lapsen tekemistä asioista. Tällä tavalla työntekijät pyrkivät saamaan enemmän tietoa myös ujompien lasten näkemyksistä ja mielipiteistä, jotka eivät ryhmätilanteissa nouse esiin.

Käyttäessään ”Päivän henkilö” -työskentelyä aikuiset mahdollistavat jokaiselle lapselle vuoron päättää päivän ohjelman valitsemassaan tilassa. Näin he varmistavat tasapuolisesti kaikille mahdollisuuden vaikuttaa ainakin yhteen päivään. Lasten valintaa työntekijät arvostavat kuitenkin myös silloin, jos tämä ei tahdo kertoa mielipiteitään ja osallistua. Lapsia ei voi vastaajien mielestä pakottaa. Eräs haastateltava on havainnut,

että osallisia ovat aluksi olleet kaikkein uskaliaimmat lapset, mutta huomattessaan näiden vaikutusmahdollisuudet ryhmässä, hiljaisemmatkin ovat tuoneet rohkeammin esiin omia näkemyksiään.

Kaikki haastateltavat kertovat, että lapsella on sitä enemmän mahdollisuuksia vaikuttaa, mitä paremmin he pystyvät käyttämään sanallista viestintää. Työntekijät kokevat kysymisen ja haastattelun olevan parhaat keinot selvittää lasten näkemyksiä ja mielipiteitä. Tärkeänä he pitävät kysymistä myös niiltä lapsilta, jotka eivät aktiivisesti hae puheenvuoroa. Sanallisesti lapsen näkemystä tiedusteltaessa eräs haastateltava kokee tärkeäksi sen, ettei aikuinen esitä liian johdattelevien kysymyksiä ja että tämä malttaa kuunnella lapsen asian loppuun saakka. Hän pohtii samalla, miten lapsilta saisi kysymällä heidän oikeat ajatuksensa esiin, eikä sellaisia vastauksia, joilla lapset haluavat miellyttää aikuisia.

”...aikuisella on kumminkin aika kauhee niinku valta sillai, että se on... et niit joutuu miettiin niitä kysymyksiä, että miten sä kysyt lapselta et sä saat sen lapsen ajatuksen, etkä niin et sä oot häntä johdatellu saadaksesi sen vastauksen minkä sä ehkä itse toivot.” (Siiri)

Jokainen haastateltava kokee havainnoinnin avulla saavansa tietoa lapsesta. Havainnointia aikuiset tekevät toimiessaan lasten kanssa sekä havainnoidessaan lasten vuorovaikutusta toisten lasten kanssa. Erityisesti havainnointi korostuu pienten lasten kanssa työskenneltäessä. Aikuinen tekee havaintoja lasten leikeistä, ja niiden perusteella hänen on helppo lähestyä lapsia kysymyksillä. Näin aikuisen on mahdollista saada selville lapsen kiinnostuksen kohteita ja edistää hyvää vuorovaikutussuhdetta. Havainnoista työntekijät keskustelevat myös toisten aikuisten kanssa. Kuten eräs haastateltavista sanoo, ovat sanat vain vähäisessä osassa lasten ilmaisua. Eräs haastateltava tekee havaintojen perusteella pieniä draamaharjoituksia, joissa käsitellään muun muassa havainnoituja konflikteja.

Haastateltavien mukaan lapset voivat olla osallisia muutenkin, kuin puheen avulla. Puhutun kielen tueksi päiväkodin työntekijät kertovat käyttävänsä kuvia ja elekieltä. Sanalliset ohjeet he pyrkivät pitämään lyhyinä, jotta ne ovat selkeitä myös niille lapsille, joiden kieli ei ole vielä kehittynyt. Työntekijöiden mukaan lasten ei tarvitse osata käyttää sanoja ilmaistakseen mielipiteensä. Lapset voivat ilmaista itseään muun muassa liikunnassa ja musiikissa ilman sanoja. Musiikin rytmin aikuiset kokevat hyväksi esimerkiksi sellaisesta, missä lapset voivat olla mukana kielitaidostaan riippumatta.

Työntekijät antavat lapsille mahdollisuuden ilmaista itseään myös draamallisin keinoin; improvisointi-harjoituksissa, pöytäteatterissa sekä teatteri-ilmaisussa.

Työntekijät pitävät tärkeänä yhteisen tekemisen hetkiä aikuisen ja lasten välillä, sillä ne antavat aikuiselle mahdollisuuden tutustua lasten ajatuksiin. Yhteisinä tekemisinä he mainitsevat leikin, piirtämisen sekä sadutuksen, jossa aikuinen kirjoittaa paperille lasten keksimän tarinan.

”Yleensä se et sä oot lapsen kanssa, teet jotain.. piirrät, värität, ihan mitä vaan, nii sielt rupee tulee juttuu ihan lapselta ihan vaistomaisesti.” (Elina)

Suurimassa osassa haastattelussa työntekijät kertovat, että saavat selville lasten mielipiteitä lasten vanhempien kanssa tehtävän yhteistyön kautta, ja että ne otetaan huomioon toimintaa suunniteltaessa. Työntekijöiden mukaan lapset kertovat joissain tapauksissa vanhemmilleen sellaista, mikä ei päiväkodissa käy ilmi. Vanhemmat voivat näin täydentää työntekijöiden tietoja lapsista. Työntekijät keskustelevat vanhempien kanssa päivittäin, ja eritoten he saavat tietoa vanhemmilta lasten omia varhaiskasvatussuunnitelmia tehtäessä. Haastateltavien mielestä on tärkeää, että vanhemmilla ja työntekijöillä on yhteiset tavoitteet lasten kasvatuksessa ja että myös vanhempien omat toiveet otetaan huomioon. Osassa haastatteluissa työntekijät ilmaisevat, etteivät lasten vanhemmat voi ollenkaan vaikuttaa suunnitteluun itsessään, vaikka heidän toiveitaan pyritään ottamaan huomioon.

”Ni on se kiva kuulla vanhemmilta, että mitä ne lapset halua ja tykkää tähän ni sitten sitä on helpompi täällä sitten tehdä.” (Päivi)

7.4 Osallisuutta estävät ja rajoittavat tekijät

Haasteena kaikkien lasten kuulemiseksi työntekijät kokevat sen, että usein puheliaammat ja paremmin sanoiksi näkemyksiään pukevat lapset tulevat helpommin kuulluiksi. Tämä tarkoittaa usein, että vanhemmilla lapsilla on päiväkodissa paremmat mahdollisuudet tulla kuulluiksi, kuin nuorilla. Lisäksi he kokevat, että monilla maahanmuuttajataustaisilla lapsilla on vaikeuksia ilmaista itseään sanallisesti samalla tasolla ikäistensä kanssa.

”Se on aika vaikeet noin pienillä... että sanotaan, et viisvuotiaitten kanssa sitä voi jo niinku rupee mieltii yhdessä, että jos tänään ois vaikka liikuntaa, mitä te haluisitte tehdä, mikä ois sitä kivaa ja... mutta sit lapset saa myös

vaikuttaa tekemiseen, et otetaanks vähän tota ja laitetaanks tätä ja niinku telinerataaki... nii voi sitte kuunnella niitten ideoita. Pienempien kanssa se on hieman vaikeempaa kyllä.” (Elina)

Työntekijöiden mielestä heidän mahdollisuuksiaan jakaa huomiotaan tasapuolisesti kaikille rajoittaa ryhmän lasten erilaiset tarpeet. Jotkut lapset tarvitsevat enemmän aikuisen tukea, ja näin ollen aikuisen huomio kiinnittyy enemmän heihin. Aikuiselta voi jäädä silloin huomaamatta viestejä muilta ryhmän lapsilta.

Koska aikuiset antavat enemmän vastuuta vanhemmille lapsille, saavat nämä usein tehdä enemmän päätöksiä koskien omaa toimintaansa. Vanhemmat lapset voivat esimerkiksi valita, milloin menevät ulos. Työntekijät kokevat, että vanhemmat lapset ovat omatoimisempia, kun taas nuoremmat lapset tarvitsevat lähelleen jatkuvasti aikuista. Tämä vapaus lisää vanhempien lasten mahdollisuutta itse päättää asioista, kun taas nuoremmat lapset ovat enemmän riippuvaisia aikuisesta. Joissain haastatteluissa vanhemmat lapset määritellään viidestä kuusivuotiaisiin ja nuorempina pidetään kolmevuotiaita. Haastateltavat eivät määrittele tätä tarkemmin vanhempien ja nuorempien lasten ikää.

Myös aikuinen voi haastateltavien mukaan estää omalla toiminnallaan lasten osallisuuden toteutumista. Aikuinen saattaa kuvitella helpommaksi ja nopeammaksi, jos itse tekee ja päättää asioista. Vaikutusta on myös kysymyksenasettelulla. Aikuisen on oltava tarkka, etteivät kysymykset johdattele lapsia. Haastateltavat kokevat, että lapset usein tietävät miten aikuinen haluaa lasten vastaavaan ja vastaavat aikuista miellyttäväkseen. Aikuisen haasteena haastateltavat pitävät tasapuolisuuden toteutumista, sillä aina ei kaikkien lasten mieltymykset ilmene kovin selkeästi. Eräs haastateltava kertoo omaksi haasteekseen sen, että malttaa kuunnella lasten asiat loppuun eikä yritä hoputtaa heitä.

”Mä oon huomannu, et mitä mul on itelläni tullut, et mä en oo aina niinku meinannu malttaa kuunnella niinku sitä loppuun asti. Ehkä sitte aikuiset joskus, ei niinku ymmärrä sitä vaan kuvittelee, et se menee niinku nopeemmin ja helpommin, kun minä päätän, minä suunnittelen.” (Siiri)

Lisäksi ennalta asetetut viikon raamit rajaavat lasten osallisuutta. Työntekijät kertovat aikuisten suunnittelevan viikolle pohjan, mitä minäkin päivänä tehdään. Lapsilla on mahdollisuus vaikuttaa toiminnan sisällä, muttei siihen, mitä toimintaa tehdään. Tämä

tarkoittaa sitä, että lapsilla on mahdollisuus valita muutaman vaihtoehdon välillä, mitä hän haluaa tehdä.

Haastateltavat mainitsevat osallisuutta mahdollisesti estäväksi tekijäksi ryhmärakenteen ja ryhmien muutokset. Suuret ryhmät ja levoton ilmapiiri voivat aiheuttaa lapsille turvattomuuden tunteen. Turvaton ilmapiiri saattaa erään haastateltavan mielestä estää osallisuutta, jolloin lapset eivät välttämättä uskalla kertoa toiveistaan ja ajatuksistaan.

”Jos tuntuu et siin ryhmässä ei oo semmonen hyvä, turvallinen... semmonen ilmapiiri lapselle... ni on varmaan vaikeeta ilmasta ja sanoo...”
(Elina)

Ryhmässä toimiminen vaikuttaa myös siihen, ettei yksittäinen lapsi voi tehdä täysin itsenäisiä päätöksiä toiminnastaan, sillä hänen on otettava huomioon myös muut ryhmän lapset. Asioita päätettäessä on ryhmän tehtävä kompromisseja yksittäisen lapsen osalta ja toimittava enemmistön päätöksen mukaan. Haastateltavat kokevat, ettei yksittäisillä lapsilla ole juurikaan mahdollisuutta vaikuttaa koko päiväkodin toimintaan, vaikka he voivat olla osallisia oman ryhmänsä toimintaan vaikuttamisessa.

Aikaa työntekijät kokevat olevan liian vähän silloin, jos lapset ovat vain lyhyitä ajanjaksoja päiväkodissa. Tällöin työntekijät kokevat, etteivät ehdi kunnolla tutustua lapsiin. Aamuisia ryhmän kokoontumisia he pitävät hyvänä tilaisuutena lapsille tuoda näkemyksiään esiin. Valitettavasti kaikki lapset eivät aina ehdi näihin kokoontumisiin aamuisin ja menettävät näin mahdollisuuden ilmaista ajatuksiaan sille varattuna hetkenä. Jotkut työntekijät tosin kokevat, ettei kuulluksi tulemisen tulisi rajoittaa tiettyihin aikoihin, vaan että lapsilla tulisi olla mahdollisuus tulla kuulluksi joka tilanteessa. Aikuiset pyrkivät työstämään lasten kiinnostuksenkohteita. Ajanpuutteen vuoksi he kokevat tämän haastavaksi, sillä kaikkiin ideoihin ei voida tarttua.

”Kun me kysytään toiveita, niin niitä tulee niin ku neljä heti. Et missä vaiheessa sen kaiken saa toteutettua.” (Hannele)

Osallisuutta rajoittavina tekijöinä työntekijät mainitsevat myös resurssit, joihin kuuluvat edellä mainittu aika, tietyt päivärutiinit, sekä henkilökunnan vaihtuvuus ja sijaisten puute. Työntekijät kertovat lasten omaehtoisen leikin ja omien asioiden kertomisen tapahtuvan sille varattuna hetkenä päivästä. Päivärutiineista ruokailun ajankohta ja sisältö on haastateltavien mukaan asioita, joihin eivät lapset sen enempää kuin

aikuisetkaan voi vaikuttaa. Myöskään päivälevon ajankohtaan lapsilla ei ole vaikuttamismahdollisuutta.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Akolan (2007: 84) tutkimuksessa ilmenee, että aikuiset määrittelevät ne tilanteet, jolloin lasten kuuleminen ja osallistuminen on mahdollista. Sama asia esiintyy haastatteluissamme, vaikka työntekijät samalla korostavatkin, että lapsilla tulisi olla mahdollisuus tulla kuulluiksi kaikissa tilanteissa. Vastauksissa on selkeää hajontaa. Toisaalta työntekijät kokevat lasten olevan tietoisesta osallisuudestaan, vaikkeivät sitä ääneen sanoisikaan, kun taas toisaalta he epäilevät lasten olevan vain vähän tietoisia osallisuudestaan. Työntekijöiden mielestä lasten tietoisuus omasta osallisuudesta voi selkeyttää sovitulla ajankohta, jolloin lapset voivat esittää toiveitaan.

VKK-Metron tutkimuksesta ilmenee, että vanhemmilla lapsilla on suurempi mahdollisuus vaikuttaa kuin pienemmällä (Venninen ym. 2010: 19). Tämä liittyy tosin kielellisten taitojen lisäksi myös lasten kehitysvaiheeseen. Haastatteluissamme korostuu, että lasten vaikuttamismahdollisuudet paranevat sitä mukaa, mitä enemmän he pystyvät käyttämään sanallista viestintää. Työntekijät kokevat kysymisen ja haastattelun olevan parhaita keinoja selvittää lasten näkemyksiä ja mielipiteitä. Isommille lapsille annetaan päiväkotia Herttuassakin enemmän vastuuta ja mahdollisuuksia tehdä päätöksiä koskien omaa toimintaa. Tätä mahdollistaa vanhempien lasten koettu omaehtoisuus. Vanhempien lasten ei koeta tarvitsevan aikuista lähelleen samassa määrin kuin nuoremmat sitä tarvitsevat.

VKK-Metron (2010: 56) tekemän tutkimuksen mukaan lasten osallisuus mielletään usein aikuisen rajaamissa vaihtoehtoisissa toimimiseksi tai niistä valitsemiseksi. Kasvattajan tehtävänä on mahdollistaa lapsen omaehtoisuuden oppimisprosessin toteutuminen: omaehtoinen tutkiminen, oivaltaminen ja kokeilu. Vain kun opetussisällöt vastaavat lapsen aitoja kiinnostuksenkohteita, niillä on hänelle sisäistä arvoa. (Hujala ym. 2007: 56.) Haastatteluissammekin ilmenee, ettei lapsen osallisuus toiminnan suunnittelussa aina näy, vaikka siihen suhtaudutaan myönteisesti. Työntekijät nostavat esiin toiveita lisätä osallisuutta juuri suunnitteluvaiheessa. Kuitenkin, päiväkotia Herttuassa lapsia haastatellaan ja heillä on mahdollisuus vaikuttaa tulevaan toimintaan.

Lapset voivat vaikuttaa toimintahetkien sisältöihin, esimerkiksi valitsemalla lauluhetkien lauluja, vaikeivät toimintahetkiä sinällään valitse.

Valtakunnallisessa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa korostetaan, että kasvattajan työssä on tärkeää tiedostaa oma kasvattajuus ja sen taustalla olevat arvot ja eettiset periaatteet (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005: 16). Haastateltavamme huomauttavat, että aikuinen voi omalla toiminnallaan estää lasten osallisuuden toteutumisen. Haastatteluissa työntekijät pohtivat omaa osuuttaan lasten osallisuuden mahdollistajina. He käyvät pohdintaa asenteista, joissa aikuinen voi kuvitella asian helpommaksi, jos itse tekee kaikki päätökset. Työntekijät pohtivat myös kysymyksenasettelua, erityistä huomiota sai johdattelevien kysymysten välttäminen. Haastateltavat kokevat tärkeäksi antaa aikaa lapsille, jotta nämä voisivat rauhassa kertoa asiansa rauhassa loppuun.

Kun tarkastelemme osallisuutta päiväkotit Herttuassa Shierin (2001: 111) osallisuuden porrasmallin mukaan, valtaosa toiminnasta tapahtuu kolmannella ja osa neljännellä portaalla. Yhdistyneiden Kansakuntien lapsenoikeuksien julistuksen mukaisen lapsen osallisuuden toteuttamisen minimitaso kulkeekin näiden portaiden välillä. Vaikuttaa siltä, että osa toiminnasta jää toiselle portaalle.

Shierin porrasmallin toisella osallisuuden portaalla (KUVIO 2) lapsia tuetaan ilmaisemaan mielipiteensä, mutta näitä ei oteta huomioon toiminnassa. Haastateltavat kertovat varmistaneensa, että jokaisella lapsella on mahdollisuus ilmaista itseään joko luovasti tai puheella. Tilaisuuksia on päivittäisissä aamukokoontumisissa ja aikuiset pyrkivät muutenkin olemaan läsnä ja tukemaan lasta näkemystensä ilmaisussa. Vastauksissa ei kuitenkaan selviä, voivatko lapset näissä tilanteissa vaikuttaa toimintaan esittämällä näkemyksiään. Avautumisvaihe toteutuu, sillä aikuiset ovat valmiita tukemaan lapsia esittämään näkemyksensä. Sovitut työtavat, kuten kaikille puheenvuorojen antaminen, mahdollistavat ja velvoittavat työntekijöitä toiminaan toisen portaan osallisuusasteella.

Shierin (2001: 113) mallin kolmannella portaalla avautumisvaihe toteutuu, kun haastateltavat ovat valmiita huomioimaan lasten näkemykset ja ajatukset suunnittelussa, kuten työntekijät päiväkotit Herttuassa kertovat tekevänsä. Työntekijät kokevat tärkeäksi, että lapset ovat osallisia kaikessa itseään koskevissa asioissa. Portaalla

toimiminen mahdollistuu Herttuassa, kun aikuiset keskittyvät sekä kysymysten asetteluun että lasten ajatuksien näkyväksi tuomiseen koko ryhmässä. Lisäksi työntekijät pyrkivät työstämään lasten ideoita, jotka perustuvat lasten kiinnostuksenkohteisiin.

Päiväkoti Herttuassa on toimintatapana, että aikuiset luovat toimintasuunnitelman, johon lapset voivat vaikuttaa toiminnan sisällä. Yleisesti sovittu käytäntö on, että kaikki saavat tehdä ehdotuksia tulevasta toiminnasta. Käytäntönä on tehdä suunnitelmat riittävän joustaviksi, jotta niitä voidaan muuttaa lapsilta tulleen palautteen mukaan. Päätöksenteossa lapset voivat vaikuttaa muun muassa äänestämällä. Työntekijät havainnoivat lapsia ja kyselevät heidän näkemyksiään. Näin työntekijä tietää enemmän lasten näkemyksistä ja voi huomioida ne suunnitellessaan toimintaa. Työntekijät toimivat siis Shierin (2001: 113) mallin kolmannen portaan viimeisessä vaiheessa, velvoittamisvaiheessa.

Shierin mallin neljännellä portaalla lapset ovat mukana päätöksentekoprosessissa. Oleellinen ero edelliseen portaaseen on se, etteivät aikuiset ainoastaan kysele lasten mielipiteitä, vaan lapset ovat mukana päätöksenteossa. (Shier 2001: 113). Portaan ensimmäinen aste, avautuminen, tapahtuu päiväkotii Herttuan työntekijöiden asenteissa, sillä heidän mielestään on tärkeää ottaa lapset mukaan jo suunnitteluvaiheessa, vaikkei tässä ollakaan niin pitkällä kuin osa heistä haluaisi. Tärkeänä he pitävät myös, että lapset ovat mukana päättämässä itseään koskevissa asioissa. Lapsia ei päiväkotii Herttuassa pakoteta osallistumaan toimintaan. Lapsi pystyy vaikuttamaan osallistumiseensa, mikä lisää osallisuutta.

Aikuiset mahdollistavat lasten mukanaolon päätöksentekoprosessissa antamalla heille valinnanvaraa eri toiminnoissa. Lapset ovat mukana ehdottamassa toimintaa, josta he äänestävät suosikkiaan. Joidenkin lasten osallisuutta rajoittaa tässä se, että vanhimmilla lapsilla on kehittyneemmät kyvyt ilmaista itsensä kuin nuoremmilla. Lisäksi aikuinen rajoittaa lasten osallisuutta rajaamalla tilanteen ja valinnanmahdollisuudet, joissa lapset toimivat ja voivat vaikuttaa.

Käytäntönä päiväkodissa on, että lapset saavat itse valita omaehtoisesti mitä ja millä he leikkivät, vaikka he eivät voi vaikuttaa omaehtoiselle leikille varattuun ajankohtaan. Välineet ovat lasten saatavilla ja lapsilla on joissain ryhmissä valinnanvaraa

ulkoiluajankohdissakin. Aikuiset pyrkivät tukemaan omaehtoisen leikin jatkuvuutta ja tuovat välineitä lasten leikkeihin. Lapset ovat olleet joissain ryhmissä ikätasonsa mukaan päättämässä ja laatimassa ryhmän yhteisiä sääntöjä. Lisäksi lapset ovat ikänsä ja kehitystasonsa huomioiden mukana toiminnan ja päiväkodin tilojen suunnittelussa. Päiväkodissa käytetään monissa ryhmissä ”päivän henkilö” -työskentelyä, joka tarjoaa kaikille lapsille mahdollisuuden päättää yhden päivän toiminnasta. Lasten osallistuminen päätöksentekoon on siis mahdollista tietyissä asioissa, mutta se ei ole päiväkodin yhteinen käytäntö. Monissa asioissa lasten osallisuus toteutuu Shierin (2001: 114) mallin neljännen portaan keskivaiheella, jossa lasten osallistuminen päätöksentekoon on mahdollista.

Shierin mallin viidennellä portaalla aikuiset jakavat vallan ja vastuun täysin lasten kanssa (Shier 2001: 115). Aikuiset tekevät päiväkodissa lopulliset päätökset ja rajaavat vaihtoehtoja, joista lapset voivat valita. He eivät jaa valtaa lasten kanssa, vaikka lapset ovatkin mukana päätöksenteossa. Tämän takia ei Shierin porrasmallin ylimmän portaan voida nähdä toteutuvan.

Valtakunnallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa todetaan päivähoidon yhdeksi tavoitteeksi hyvinvoiva lapsi. Se sisältää lapsen kokemuksen siitä, että häntä arvostetaan, hänet hyväksytään omana itsenään, hän tulee kuulluksi ja nähdyksi sekä hän saa vahvistusta terveelle itsetunnolle. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005: 15, 17.) Työntekijöiden mielestä osallisuutta mahdollistaa lasten huomioiminen omina itsenään ja se, että lapsilla on mahdollisuus ilmaista mielipiteensä, toiveensa ja ideansa.

YK:n lapsen oikeuksien julistuksessa (Unisef 2009.) sanotaan, että lapsella on oikeus ilmaista mielipiteensä häntä koskevissa asioissa ja ne on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystaso mukaisesti. Haastateltavat määrittelevät osallisuuden lapsen äänen kuuluviin tulemisena sekä osallistumisena kaikkiin itseään koskeviin asioihin. Lapselle on haastateltavien mukaan tärkeä suoda mahdollisuuksia tehdä sellaisia asioita, joka aiheuttavat tälle hyvän mielen.

Osallisuudesta ei voida puhua, jollei lapselle ole syntynyt kokemusta siitä, että hänelle tärkeät asiat ovat tulleet kuulluksi ja niillä on ollut merkitystä (Oranen 2010). Osa työntekijöistä kertoo keskustelleensa lasten kanssa jälkepäin toiminnasta, jonka

suunnitteluun lapset ovat saaneet olla osallisia. Useat haastateltavat haluavat lisätä näitä keskusteluita.

Akolan (2007: 86) tutkimuksen mukaan suomalaisissa päiväkodeissa varhaiskasvattajat käyttävät havainnointia sekä lasten kanssa käytävää keskustelua lasten osallisuuden lisäämiseksi. Päiväkoti Herttuan työntekijät kokevat havainnoinnin avulla saavansa tietoa lapsesta. Aikuinen tekee havaintoja lasten leikeistä, ja niiden perusteella hänen on helppo lähestyä lapsia kysymyksillä. Aikuinen havainnoi lisäksi lasten keskinäisiä leikkejä ja keskusteluita. Näin hänen on mahdollista saada selville lapsen kiinnostuksen kohteita. Varsinkin pienimpien lasten tunteiden ja mahdollisuuksien tunnistamiseen vaaditaan kasvattajalta erityistä herkkyyttä (Kalliala 2009: 30). Etenkin pienten lasten kanssa työskennellessä havainnointi korostuu myös päiväkotitruuassa.

Kuten VKK-Metron (2010: 59) tutkimuksessa ilmenee työntekijöiden huoli taata tasapuolisuus kaikille lapsille, myös työntekijät päiväkotitruuassa kokevat haastavaksi kaikkien näkemysten esille saamisen. Helpoimmin tulevat kuulluiksi puheliaimmat ja muutenkin ne lapset, jotka osaavat parhaiten pukea sanoiksi näkemyksiään. Useissa tapauksissa tämä tarkoittaa vanhempien lasten mahdollisuuksia vaikuttaa nuorempia enemmän. Myös maahanmuuttajataustaisten ja niiden lasten, jotka tarvitsevat tukea puheenkehityksessään, on siis haastavampaa vaikuttaa.

Kuten Akolan (2007: 82–83) tutkimuksessa, päiväkotitruuassa työntekijät kokevat myös oleellisena osana työtään huolehtia, että lapsille on tarjolla monipuolista ja tavoitteellista toimintaa. Tämä viittaa aikuislähtöisyyteen, mutta suunnitelmien joustavuus ja lasten ajatukset huomioon ottaen suunnitelmista oltiin valmiita poikkeamaan. Lapsille annetaan usein vaihtoehtoja, joista he voivat valita. Päiväkoti Herttussa suunnitelmia ollaan lisäksi valmiita muuntelemaan lapsilta tulleiden toiveiden mukaan.

Osallisuus on laajasti ymmärrettyä yhteisöön liittymistä, kuulumista sekä siihen vaikuttamista. Osallisuus rakentuu vastavuoroisuudessa, joka edellyttää sekä yhteisöltä jäsentensä huomioonottamista että jäseniltä aktiivista mukaantuloa. (Oranen 2008: 9.) Haastateltavien mielestä lasten mielipiteet ovat yhtä arvokkaita, kuin aikuisenkin ja että he arvostavat molemmin puolista kunnioitusta. Päiväkoti Herttussa lapset ovat olleet

mukana laatimassa sääntöjä, joka Rasku-Puttosen (2006: 112-113) mukaan vahvistaa vastuunottoa, yhteisöön kuulumisen tunnetta sekä tunnetta kokea itsensä tärkeäksi.

VKK-Metron (2010) suorittaman osallisuustutkimuksen mukaan lapset ovat pääsääntöisesti enemmän osallisia toiminnan arviointiin, kuin sen suunnitteluun. Haastatteluissa ilmenee, että päiväkotit Herttuassa lapset osallistuvat enemmän kuitenkin juuri suunnitteluvaiheeseen kuin toiminnan arviointiin. Päiväkotit Herttuassa lähinnä aikuiset arvioivat toimintaa. He kyselevät lasten mielikuvia menneestä toiminnasta, mutta eivät koe lasten olevan sinänsä osallisia arviointiin. Myös tätä päiväkodin työntekijät ovat halukkaita lisäämään.

9 POHDINTA

Lasten osallisuus on korostunut viime vuosien aikana pääkaupunkiseudun päiväkodeissa ja se mainitaan useiden päiväkotien varhaiskasvatussuunnitelmissa. Lasten osallisuuteen velvoitetaan jo YK:n lapsen oikeuksien julistuksessa sekä valtakunnallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa. Velvoitteita löytyy myös lainsäädännöstä. Lasten osallisuudesta on tehty viime vuosina useita kyselyitä ja osallisuus on ollut kehittämisen kohteena useissa päivähoitoyksiköissä. Näitä kyselyitä on tehty runsaasti muun muassa VKK-Metron taholta.

Tavoitteenamme opinnäytetyötä tehdessämme on ollut selvittää työntekijöiden näkemyksiä lasten osallisuuden toteutumisesta päiväkodissa. Päiväkotit on osallistunut VKK-Metron Tukevasti alkuun –hankkeeseen. Päiväkodin varhaiskasvatushenkilöstö on pohtinut lasten osallisuutta koulutusilloissa ja haastatteluissa. Opinnäytetyön tarkoitus on vastata päiväkodin omaan tarpeeseen kartoittaa, miten he yksilöllisesti ajattelevat lasten osallisuus –näkökulman vaikuttavan työhönsä ja miten he toivoisivat asioiden muuttuvan lasten osallisuuden näkökulmasta osallistuttuaan tähän hankkeeseen. Päiväkodin henkilökunta on todennut, että muutokset vaativat aikaa.

Olemme saaneet päiväkodilta palautetta opinnäytetyöstämme. He ovat kertoneet sen olevan mielenkiintoista luettavaa ja sen saaneen aikaan keskustelua. Opinnäytetyömme on tarkoitus kiertää jokaisella työntekijällä ja siitä on tarkoitus keskustella. Varsinkin tuloksissamme esille nousseet iän ja kielen vaikutukset lasten

osaallisuusmahdollisuuksiin on mietityttänyt työtä lukeneita ja se ansaitsee heidän mielestään pohdintaa.

Aikaisempien haastatteluiden ja kyselyiden jälkeen henkilökunta on todennut, että asia vaatii paljon keskustelua, yhteisen kielen luomista ja yhdessä pohtimista. Määritelmät osallisuudelle ja lasten osalliseksi ottaminen merkitsevät heidän kertomansa mukaan hyvinkin eri asioita eri työntekijöille. He kokevat että tähän vaikuttavat ainakin koulutus, työkokemus ja tiimin näkemys. Tämän työn tarkoituksena on ollut selvittää yleisesti lasten osallisuutta työntekijöiden näkökulmasta. Kiinnostavaa jatkoon kannalta olisi selvittää mahdollisesti juuri koulutuksen ja työkokemuksen vaikutusta vastauksiin.

Mietimme, kuinka paljon aiheeseen perehtyminen ja siihen tietoisesti panostaminen on vaikuttanut saamiimme vastauksiin? Olisivatko vastaukset toisenlaisia sellaisilta henkilöiltä ja sellaisista päiväkodeista, jotka eivät ole osallisuuteen samalla tavoin perehtyneet?

Toivomme, että opinnäytetyömme herättää keskustelua päiväkodin henkilökunnan keskuudessa, ja että he tämän opinnäytetyön kautta saavat työvälineen reflektoida omaa työtään ja osuuttaan lasten osallisuuden mahdollistajina. Opinnäytetyötämme voi hyödyntää myös yleisesti varhaiskasvatuksen kentällä, sillä sen tehtävänä on herättää ajatuksia ja oman työn reflektointia.

Mielestämme olemme onnistuneet selvittämään paljon erilaisia keinoja joilla työntekijät voivat ottaa lasten osallisuuden huomioon päiväkodin toiminnassa. Jokaisen työntekijän ja ryhmän välillä on kuitenkin paljon eroja jo sillä, miten he mieltävät osallisuuden määritelmän. On siis paljon kiinni työntekijästä ja ryhmän muista aikuisista, kuinka paljon ja miten lasten osallisuutta mahdollistetaan.

Olemme haastatelleet opinnäytetyötämme varten henkilökuntaa, koska heidän vastuullaan on mahdollistaa lasten osallisuus. Olemme valinneet juuri henkilökunnan näkökulman, sillä uskomme sen parhaiten kehittävän ammatillista kasvuamme ja saavamme hyödyllistä tietoa. Olisimme varmasti saaneet arvokasta tietoa osallisuuden toetutumisesta myös lapsilta itseltään. Olemme kuitenkin kokeneet alan vasta-alkajina saavamme ajankohtaisemman näkökulman selville haastatteleamalla työntekijöitä.

Tutustuessamme tutkimuksiin, jotka kertovat lasten osallisuudesta muiden maiden päiväkodeissa, olemme huomanneet, että aiheen käsittely Suomessa on vasta alkanut verrattuna esimerkiksi Saksaan. Teoriatietoa löytyy runsaasti, mutta käytännön työssä lasten osallisuus hakee vielä muotoaan. Tämän hetken varhaiskasvatuksessa ollaan tekemässä muutosta aikuisjohtoisesta työtavasta lapsilähtöiseen työtapaan, ja lapsia osallistavaan toimintaan. Työntekijöiden asenteet ovat ehtona lasten osallisuuden toteutumislle. Pitkään käytössä olleet ja toimiviksi todetut työtavat sekä kokemus omasta kasvattajan roolista saattavat mielestämme hidastaa tätä muutostyötä. Uskomme että päiväkodeissa olisi tarvetta lasten osallisuuteen liittyvien käytännönläheisten koulutusten järjestämiselle.

Päiväkoti Herttuan kasvattajat kokevat lasten osallisuuden merkittäväksi asiaksi ja lasten näkemyksiä ja ajatuksiaan pyritään ottamaan huomioon. Lasten mielipiteitä pidetään tärkeinä ja vastauksista huokuu lämmin suhtautuminen lapsiin. Mielestämme on tärkeää, että päiväkodin henkilökunta on halukas kehittämään osaamistaan lasten osallisuuden toteuttamisessa. Olemme molemmat työskennelleet päiväkodissa opinnäytetyöprosessin aikana ja olemme tuona aikana huomanneet, että käytännön yhdistäminen teoriatietoon on hidas prosessi ja vaatii koko kasvatushenkilöstön sitoutumista. Asenteet lasten osallisuudelle ovat myönteiset. Asenteet eivät yksinään riitä, vaan rinnalle tarvitaan riittävästi aikaa, tietoa ja taitoja, jotta lasten osallisuus voi toteutua.

Opinnäytetyömme tuloksista selviää, että lapset ovat vain vähän mukana toiminnan suunnitteluvaiheessa ja että lapset voivat pääosin vain vaikuttaa aikuisen suunnitteleman toiminnan sisällä. Silti työntekijät itsekin toteavat lasten olevan motivoituneempia toiminnasta, johon ovat itse voineet vaikuttaa. Miksi lapsia ei siis oteta enemmän mukaan toiminnan suunnitteluun? Eräskin haastateltava toteaa toiminnan olevan paljon rikkaampaa, kun se tulee lapsilta. Jokaisen työntekijän tulisi muistaa juuri tämä suunnitellessaan toimintaa lapsiryhmään.

Tuloksista käy ilmi, että päiväkodin työntekijät kokevat isompien lasten olevan enemmän osallisia ja pystyvänsä enemmän vaikuttamaan omaan toimintaansa kuin pienemmät lapset. Tämä johtuu pääosin vanhempien lasten taidoista esittää toiveensa sanallisesti. Työntekijät kertovat kysymisen olevan pääasiällisin keino havainnoinnin ohella, selvittää lasten mielenkiinnonkohteita ja toiveita. Jäimme pohtimaan, jäävätkö

ne isot lapset, jotka eivät pysty ilmaisemaan itseään puheen keinoin yhtä hyvin kuin ikätoverinsa, vähemmälle huomiolle ja ovatko he samalla lailla osallisia kuin muutkin lapset vanhempien lasten ryhmissä?

Yhtenä lasten osallisuutta estävänä tekijänä haastateltavat pitävät henkilökunnan vaihtuvuutta ja sijaisten puutetta. Meitä jäi mietityttämään, eikö lasten mielipiteillä ja toiveilla ole merkitystä silloin, kun ryhmässä on sijaisia ja uusia aikuisia? Tämän perusteella lasten osallisuutta pidetään vain yhtenä aikuisen työvälineenä ja siten siitä on helppo luopua erilaisien syiden verukkeella. Lasten osallisuudenhan tulisi olla esillä koko ajan ja sen mahdollistaminen pitäisi olla osa kaikkien työntekijöiden ammatinkuvaa.

Vastausten perusteella on hajontaa siinä, ovatko lapset tietoisia omasta osallisuudestaan. Jotkut ovat sitä mieltä että ovat, jotkut taas eivät. Lasten osallisuudessahan on kyse juuri siitä, että he ovat tietoisia vaikutusmahdollisuuksistaan ja osallisuudentunteestaan. Vain lapsia haastatteleamalla heidän kokemuksensa selviäisi. Myös vastauksissa ilmenee halukkuutta tehdä lapsia tietoisemmiksi osallisuudestaan.

Päivän henkilö- menetelmä, jota haastattelujen perusteella kaikissa ryhmissä käytetään, on mainio tapa taata kaikille lapsille mahdollisuus vaikuttaa yhteen päivään ja sen toimintaan. Jäimme miettimään vain sitä, että miten usein tämä päivä tulee yksittäisen lapsen kohdalle? Joutuvatko jotkut lapset odottamaan melkein koko vuoden omaa vuoroaan, ennen kuin pääsevät osallistumaan yhden päivän päätöksentekoon? Vai onko kyseisiä päiviä niin usein, että se on osa jatkuvaa arkea ja lapset saavat useinkin oman vuoronsa vaikuttaa?

Työntekijät eivät kokeneet lasten juurikaan voivan vaikuttaa ruokailutilanteissa eikä lepohetkillä. Oliko kysymyksenasettelulla vaikutusta ja koettiinko kysymyksen koskevan ainoastaan kyseisten hetkien ajankohtaa? Vai eivätkö lapset voi olla osallisia mihinkään ruokailuun liittyvään? Entä lepohetkillä, eikö lapsilla ole vaikutusmahdollisuuksia esimerkiksi siinä, kuinka pitkään lepäävät? Työntekijät mainitsivat joissain vastauksissa lasten kyllä olevan osallisia ruokailuissa, koska nämä saavat silloin äänensä kuuluviin keskusteluissa aikuisten kanssa. Vaikutusmahdollisuudet oman ruoka-annoksen kokoon tai muuhun syömiseen liittyvään eivät selvinneet vastauksissa.

Työntekijät kokevat useissa vastauksissa, että lasten osallisuus toteutuu vaihtoehtojen välillä valitsemisesta sekä vaihtoehtoista äänestämisestä. Mahdollisuudet, joista lapsi valitsee, ovat kuitenkin aikuisten rajaamia. Meitä jäi mietityttämään, toteutuisiko lasten osallisuus paremmin, jos myös vaihtoehdot olisivat lasten tuottamia ideoita? Valinnanvaraa lapsilla on parhaiten mahdollisuuksia omaehtoisessa leikissä, sekä liikunnassa ja muissa taideaineissa, kuten draamassa ja musiikissa. Vaihtoehtoista valitseminen rajaa lasten päätöksentekomahdollisuuksia ja näin ollen osallisuutta. Se vähentää myös lasten luovuuden käyttämistä, sillä vaihtoehdot ovat valmiiksi määriteltyjä.

Vaikuttaa siltä, että mahdollisuus osallistua päätöksentekoon korostuu vahvasti tiettyinä sille varattuina ajankohtina, vaikka päiväkodin aikuiset kertovatkin pyrkivänsä olemaan läsnä lapselle jatkuvasti. Osassa vastauksissa on järjestetty erillinen ajankohta päivästä, jolloin lapsilla on tilaisuus kertoa ja esittää mielipiteitään ja kuulumisiaan. Tietty ajankohta selkeyttää lapsille sen, milloin he voivat kertoa asioistaan ja aikuiset ovat tällöin kuulolla. Mutta eikö lapsilla tulisi olla tähän jatkuva mahdollisuus? Entä ne lapset, jotka eivät ole päiväkodissa juuri tuona ajankohtana, saavatko he yhtäläillä äänensä kuuluviin ja pystyvätkö he vaikuttamaan toimintaan, elleivät ole olleet paikalla äänestyksen aikana? Kaikille muillekin asioille tuntuu olevan varattu vain tietty aika. Osaltaan se selkeyttää toimintaa, toisaalta se rajaa lasten vaikutusmahdollisuuksia. Lapsilla on vaikutusmahdollisuuksia toimintaan, mutta vain sille sovittuna aikana.

Haastateltavat mieltävät osallisuuden taitona, jonka lapset oppivat ajan ja harjoittelun myötä. Tarkoittaako osallisuus tässä yhteydessä heille ainoastaan lasten taitoa itsenäisesti tuoda näkemyksiään esille? Tällöin kyse on lasten kuulemisesta, ja vain lapsilla on siinä aloitevastuu. Eikö vastuu ole pikemminkin aikuisilla ja heidän työstään mahdollistaa kaikkien lasten osallisuus tasapuolisesti? Eihän lasten kuulu harjoitella sitä, että heidät otetaan huomioon, vaan kyse on aikuisten tavoista toimia ja huomioida lapsia. Eikö harjoittelu silloin kuulu aikuisille?

Osallisuutta aikuiset tukevat lasten ideoista alkaneiden omaehtoisten leikkien jatkamisen mahdollistajina sekä tarjoamalla siihen tarvittavia leikkimateriaaleja. Päiväkodissa ei käytetä sinällään teematyöskentelyä, silti ryhmän leikki voi muodostua pitkäaikaiseksi teemaksi ja siihen liitetään esimerkiksi kädentaitoja. Vastauksista

huokuu myös kunnioitus lasten päätöksiä kohtaan, lapsia ei pakoteta osallistumaan vaikka heitä siihen kannustetaankin.

Olemme mielestämme onnistuneet saamaan tarpeeksi laajan aineiston neljästä haastattelusta. Jokainen haastattelu on ollut mielestämme antoisa ja ne ovat antaneet meille kaiken tarvitsemamme työstettäväksi opinnäytetyöhömmme. Keräämämme aineiston laajuus ei riitä opinnäytetyön tulosten yleistämiseen kaikissa päiväkodeissa. Tulokset kuitenkin antavat käsityksen juuri Päiväkoti Herttuan tavasta työskennellä lasten osallisuuden parissa. Haastatteluiden käyttäminen aineistonhankintamenetelmänä opinnäytetyössämme on mahdollistanut Herttuan päiväkodin henkilökunnan subjektiivisten kokemusten käsittelyn.

Opinnäytetyötämme tehdessä meille heräsi paljon kysymyksiä ja kiinnostavia jatkotutkimusaiheita. Olisi kiinnostava tietää miltä vastaukset olisivat näyttäneet, jos haastateltavina olisivat olleet lapset tai heidän vanhempansa? Lisäksi myös havainnoimalla tai esimerkiksi kuvaamalla videolle, saisi paljon kiinnostavaa materiaalia siitä, miten lasten osallisuus käytännössä toteutuu päiväkodissa. Aiheesta saisi myös mielenkiintoisen toiminnallisen opinnäytetyön, jos aiheena olisi esimerkiksi työntekijöille lasten osallisuuteen liittyvien opintopiirien järjestäminen.

LÄHTEET

- Akola, Stina 2007: lasten osallisuus päiväkodin toiminnassa Suomessa ja Saksassa. Jyväskylän yliopisto: varhaiskasvatuksen pro gradu-tutkielma.
- Alila, Kirsi 2003: Laadun kehittäminen ja ohjaustoiminta varhaiskasvatuksessa. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Eskola, Jari - Suoranta, Juha 1998: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Heikka, Johanna – Hujala, Eeva – Turja, Leena: Arvioinnista opiksi. Havainnointi, arviointi ja suunnittelu varhaispedagogiikassa. Vantaa: Printel Oy.
- Hirsijärvi, Sirkka – Hurme, Helena 2004: Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsijärvi, Sirkka – Remes, Pirkko – Paula, Sajavaara 1997: Tutki ja kirjoita. Vantaa: Tammi.
- Hujala- Purola- Parrila- Nivala 2007: Päivähoidosta varhaiskasvatukseen. Hyvinkää: Edufin.
- Hännikäinen, Maritta - Rasku-Puttonen, Helena 2006: Johdanto: Päiväkoti ja koulu vuorovaikutuksellisenä yhteisönä. Teoksessa Alasuutari, Kirsti – Hännikäinen, Maritta – Nummenmaa, Anna Raija - Karila, Kirsi – Rasku-Puttonen, Helena (toim.): Kasvatusvuorovaikutus. Tampere: Gummerus Kirjapaino Oy. 11-16.
- Kalliala, Marjatta 2008: Kato mua! Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa? Helsinki: Yliopistopaino.
- Karila, Kirsti – Kinos, Jarmo – Virtanen, Jorma (toim.) 2001: Varhaiskasvatuksen teoriasuuntauksia. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kapanen, Anna: 2004: Kokemuksiani lasten itsearvioinnista. Teoksessa Kupila, Päivi (toim.): Arvioidaan yhdessä. Näkökulmia arviointiin varhaiskasvatuksessa. Tampere: Tammer-Paino Oy. 75-79.
- Kupila, Päivi 2004: Arviointi yhteisöllisenä toimintana. Teoksessa Kupila, Päivi (toim.): Arvioidaan yhdessä. Näkökulmia arviointiin varhaiskasvatuksessa. Tampere: Tammer-Paino Oy. 113-123.
- Oranen Mikko: Lasten osallisuus. Verkkodokumentti. Päivitetty 21.12.2010.
<<http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/hallinto/lapsenosallisuus/>> Luettu 25.3.2011.
- Oranen, Mikko 2008: Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Helsinki: Multiprint.

- Päiväkoti Herttua 2010. Helsingin Kaupungin sosiaalivirasto. Verkkodokumentti. Päivitetty 17.12.2010. <http://www.hel.fi/hki/sosv/fi/P_iv_hoito/P_iv_kodit/P_iv_koti+Herttua>. Luettu 25.3.2011.
- Päiväkoti Herttuan varhaiskasvatussuunnitelma 2008. Verkkodokumentti. <<http://www.hel.fi/wps/wcm/connect/e84ec1804a1763178846e83d8d1d4668/Pk+Herttuan+vasu2008.pdf?MOD=AJPERES>> Luettu 25.3.2011.
- Rasku-Puttonen, Helena 2006: Oppijoiden yhteisö, osallisuus ja kasvattajan merkitys. Teoksessa Alasuutari, Kirsti – Hännikäinen, Maritta – Nummenmaa, Anna Raija - Karila, Kirsi – Rasku-Puttonen, Helena (toim.): Kasvatusvuorovaikutus. Tampere: Gummerus Kirjapaino Oy. 111-125.
- Shier, Harry 2001: Pathways to participation. Julkaisussa: Children & Society vol. 15, 107-117. Iso-Britannia.
- Stenvall Elina - Seppälä Ullamaija 2008: Talo lapsia varten. Lapsen osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa. SOCCA.
- Unicef: Lapsen oikeuksien sopimus. Verkkodokumentti. Päivitetty 5.11.2009. <http://www.unicef.fi/Lapsen_oikeuksien_sopimus_koko> Luettu 25.3.2011.
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2005. Stakes. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Venninen Tuulikki – Leinonen Jonna – Ojala Mikko 2010: Pilottikysely lasten osallisuudesta. Päiväkoti Herttuan vastaukset. Julkaisematon lähde.
- Venninen Tuulikki – Leinonen Jonna – Ojala Mikko 2010: ”Parasta on, kun yhteinen kokemus siirtyy jaetuksi iloksi”. Lapsen osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa. Socca: Työpapereita 2010:3.
- VKK-metro: Varhaiskasvatuksen kehittämissyksikkö. Verkkodokumentti. Päivitetty 23.3.2011. <<http://www.socca.fi/vkk-metro/index.html>>. Luettu 25.3.2011.

Haastateltavan suostumusasiakirja

Haastattelussa antamiani tietoja saa käyttää Janina Levannon ja Laura Kallioniemen Metropolian ammattikorkeakoulun opinnäytetyöhön. ”Työntekijän näkemyksiä lasten osallisuuden toteutumisesta päiväkodin toiminnan suunnittelussa”. Aineisto hävitetään työn valmistuttua keväällä 2011 eikä opinnäytetyössä käytetä tunnistetietoja haastateltavista. Luvallani haastattelut nauhoitetaan.

Paikka ja pvm _____

Allekirjoitus _____

Nimenselvennys: _____

Päiväkoti Herttuan varhaiskasvatushenkilöstön haastattelu 15.11.2010
Haastattelurunko

HAASTATELTAVAN TAUSTATIEDOT

- Ammatti ja koulutus?
- Työuran pituus?
- Lapsiryhmäsi koko ja ikäjakauma?

OSALLISUUS TOIMINNAN SUUNNITTELUSSA

Miksi osallisuus

- Kerro mitä lapsen osallisuus tarkoittaa mielestäsi?
- Miten mahdollistat aikuisen ja lapsen tasavertaisuuden toiminnassa?
- Millä lailla koet, että lapsen osallisuus on tärkeää?
- Mitä mieltä olet lapsen osallisuudesta toiminnan suunnitteluvaiheessa?
- Mistä huomaat, että lapset tietoisia omasta osallisuudestaan?

Miten kaikki voivat vaikuttaa

- Mitkä ovat ne keinot, joilla lapset voivat vaikuttaa?
 - ryhmän toimintaan
 - päiväkodin toimintaan
 - kuntatasolla
- Miten lasta tuetaan päiväkodissanne ilmaisemaan mielipiteensä?
- Miten varmistetaan osallisuus tasapuolisesti kaikille?(hiljaiset, vilkkaat, puheliaat & äänessä olijat)
- Mitä jos lapsi ei halua/uskalla osallistua ryhmän yhteiseen suunnitteluun?
- Miten lapset, joilla on kielivaikeuksia otetaan huomioon?
- Minkälaisia muita mahdollisuuksia lapselle annetaan itseilmaisuuksiin (puheen lisäksi)?
- Mitkä ovat niitä tilanteita päivän aikana, jolloin lapsilla on mahdollisuus tulla kuulluksi päiväkodissanne?
- Mikä mielestäsi estää lapsen osallisuuden toteutumisen?
- Miten lasten osallisuus näkyy tilojen suunnittelussa

Keinot selvittää lasten kiinnostuksenkohteita

- Millä tavalla työntekijät selvittävät päiväkodissanne, mitä lapset ajattelevat ja tahtovat?
- Miten havainnoidaan lasten sitoutuneisuutta? Entä miten näkyy kyllästyminen? – miten vaikuttaa?
- Kerro esimerkein, miten lapsen havainnoimisesta on ollut pohjana suunnittelulle?
- Miten lapsen ikä ja kehitystaso huomioidaan päiväkodissanne osallisuutta toteutettaessa?
- Vanhempien antaman tiedon merkitys

Suunnittelu

- Miten lapsi voi päiväkodissanne vaikuttaa toimintaansa? (esimerkkejä)
- Ketkä ja milloin päiväkodin/ ryhmien toiminta suunnitellaan?
 - Millaisia suunnitelmia teillä on käytössä? (esim. päivä-, viikko-, kuukausi- ja/tai vuosisuunnitelma)?
- Miten rakentuu suunnitteluprosessi, mistä aloitetaan?
- Käytättekö teematyöskentelyä?
 - Miten se ilmenee?
 - Miten/keneltä tema nousee?
- Millä tavoin lapset ovat mukana suunnitteluprosessissa?
- Miten siirrytään suunnittelusta toimintaan?

ARVIOINTI

- Mitä toimintoja arvioidaan?
- Kuka ja miten toimintaa arvioi?
- Miten lapsi on mukana toiminnan arvioinnissa?
- Miten toimintaa muutettu lapsilta tulleen palautteen perusteella?
 - Miten palautetta on saatu ja miten se on vaikuttanut?